

“ÖNYARGISIZ” YARGILANMA HAKKI: DREYFUS DAVASI ÖRNEĞİ*Right to be Tried “Without Prejudice”: Dreyfus Case Example***Musa BULU*****Öz**

İnsan, biyolojik varlığı için suya ne kadar muhtaçsa, toplumsal varlığı için de adalete o kadar muhtaçtır. Adalete ulaşmak için çıkılan yol ise hassas ve meşakkatlidir. Adil bir karara ulaşmak için yargılamanın tabii olduğu ilke ve güvenceler vardır. Hakkı olana erişmek için herkes hak arama hürriyetine sahip olmalıdır. İstisnalar dışında yargılamalar aleni yürütülmelidir. Yargılama makul bir sürede sonuçlandırılmalıdır. Tabii hâkim güvencesinin bir sonucu olarak yargılamayı yürütecek olan mahkemenin önceden kanunla belirlenmiş olması gerekir. Tüm bu güvenceler sağlanmış olsa dahi bağımsız ve tarafsız bir yargılama olmadan adil bir yargılamadan da bahsedilemeyecektir. Bağımsızlık, tarafsızlık için bir önkoşuldur. Ancak bağımsızlığı güvence altında olan hâkimin içsel yönüyle ilgili olan tarafsızlığı da sağlaması gerekir. Tarafsızlık için hâkimin yargılamayı önyargılarının tesirinde kalmadan yürütmesi ve sonuçlandırması gerekir. Çalışmada, yargılamanın önyargısız yürütülmesinin adil bir yargılama bakımından önemi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Önyargısız yargılanma hakkının önemi tarihin en büyük yargılama yanlışlarından olan Dreyfus davasıyla somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

* Hâkim Adayı, T.C. Adalet Bakanlığı, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Hukuku/İnsan Hakları Doktora Öğrencisi, bulumusa@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1065-6965>.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 18.08.2023.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 12.10.2023.

Atıf/Citation: Bulu, Musa. ““Önyargısız” Yargılanma Hakkı: Dreyfus Davası Örneği.” *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 5, no. 2 (2023): 1087-1127.

“Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.” 

Anahtar Kelimeler: Önyargı, Adil Yargılanma Hakkı, Bağımsızlık, Tarafsızlık, Masumiyet Karinesi

Abstract

Human needs justice for his social existence as much as he needs water for his biological existence. The way to reach justice is delicate and arduous. There are principles and guarantees that the trial is subject to in order to reach a fair decision. Everyone should have the freedom to seek justice in order to access what is right. Proceedings should be conducted in public, with exceptions. The trial must be concluded within a reasonable time. As a result of the guarantee of the natural judge, the court that will conduct the trial must be determined by law in advance. Even if all these guarantees are provided, a fair trial will not be possible without an independent and impartial trial. Independence is a prerequisite for impartiality. However, the judge, whose independence is guaranteed, must also ensure impartiality, which is related to his internal aspect. For impartiality, the judge must conduct and conclude the trial without being influenced by his prejudices. In this study, the importance of conducting the trial without prejudice in terms of a fair trial will be tried to be revealed. The importance of the right to be tried without prejudice will be tried to be embodied in the Dreyfus case, which is one of the biggest misjudgments in history.

Key Words: Prejudice, Right To A Fair Trial, Independence, Impartiality, Presumption of Innocence

GİRİŞ

İnsanlık adalete, suya ihtiyaç duyduğu kadar ihtiyaç duyar. İnsanlık için böylesine önemli bir yer tutan adalet talebinin karşılanabilmesi için yargılama sürecinin adil yargılanma hakkının ilke ve güvencelerine uygun şekilde yürütülmesi gerekir. Adalete ihtiyaç duyan kişinin sahip olduğu haklara erişebilmesi için öncelikle hak arama hürriyetine sahip olması gerekir. Bu hürriyete sağlanması gereken güvencelerle birlikte kavuşan kişi hala adalete tam olarak erişmiş sayılmayacaktır. Adalete erişmesi için bir dizi başka güvencelerin de sağlanmış olması gerekir. Yargılama istisnalar dışında herkese açık yürütülmelidir. Adalet ile sürati arasındaki ilişki sıkı olduğundan yargılamanın

makul sürede sonuçlandırılması gerekir. Tabii hâkim güvencesinin bir neticesi olarak davayı yürüten mahkemenin önceden ve kanunla belirlenmiş olması gerekir. Ancak tüm bu unsurlar sağlansa dahi adil bir yargılama, bağımsız ve tarafsız bir yargıya ihtiyaç duyar. Bağımsızlık, tarafsızlık için bir önkoşuldur. Bağımsızlık, yargının her türlü baskı ve etkilerden korunmasıdır. Bu öylesine bir korumadır ki yargı, uygulamış olduğu kanunların kaynağı olan yasama erkine karşı da bağımsızdır. Ancak dışsal olarak her türlü etki ve tesirden korunan hâkimin tarafsızlığı iç yönüyle ilgilidir. Hâkimin tarafsız kalabilmesi için davayı yürütürken ve kararını verirken önyargılarından sıyrılması gerekir.

Çalışmanın ilk bölümünde adil yargılanma hakkının unsurları üzerine incelemelerde bulunulacaktır. İkinci bölümde önyargısız yargılanma hakkının tanımı, önyargının bilimsel neden ve çeşitleri üzerine yapılan incelemeler sonrasında adil yargılanma hakkının unsurlarıyla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde önyargısız yargılanma hakkının önemi tarihin en büyük yargılama yanlışlarından olan Dreyfus davası örneğiyle somutlaştırılacaktır.

Çalışmanın amacı önyargısız bir yargılamanın önemini ortaya çıkarmaktır. Önyargısız bir yargılamanın önemini ortaya çıkarılması için öncelikle adil yargılanma hakkının unsurları açıklanmaya çalışılmıştır. Önyargısız yargılanma hakkı bölümünde önyargının tanımlaması sosyal-psikoloji biliminden yararlanılarak yapılmıştır. Aynı bölümde adil yargılanma hakkının unsurlarıyla önyargısız bir yargılamanın ilişkisi ortaya koyulmuştur. Son bölümde ise Dreyfus davası örneği ile önyargısız yargılanma hakkının önemi somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Hemen belirtelim ki, tarafsızlığın hâkimin içsel yönüyle ilgili olması dolayısıyla birçok kez mahkeme ve hâkim kavramları yeknesak hâkim olarak kullanılmıştır.

I. ADİL YARGILANMA HAKKI

İnsanlar arasında uyuşmazlıkların ortaya çıkması ve bunun çözümü için hâkime başvurulması insanlık tarihiyle eş zamanlı kabul edilebilecektir. İnsan haklarının henüz konuşulmadığı zamanlarda insanın hakkı olarak adil yargılanma hakkından bahsetmek mümkündür. Tüm unsurlarıyla birlikte yazılı olarak insan hakları belgelerinde yer almadan önce adil yargılanma hakkının var olmadığını düşünmek büyük bir yanılgı olacaktır.

İncil de Mısır'dan Çıkış bölümünde davada çoğunluktan yana konuşarak ve yoksullara olumlu ya da olumsuz ayrımcılık yaparak, güçlüyü kayırarak adaletin sapıtılmaması emredilmiştir. Aynı bölümde adalete tekrar tekrar vurgu yapılmıştır.¹ Kuran'da Hz. Davud'un bir davada hüküm verdikten sonra tövbe etmesinin anlatıldığı kıssada Hz. Davud'un tövbe etmesinin sebebi sadece bir tarafı dinleyerek karar vermesi olarak da yorumlanmıştır.² Aynı ayetlerde Hz. Davud'a adaletle hükmetmesi için çağrıda bulunulmuştur. M.Ö 2500'lü yıllarda Hammurabi Kanunlarının 5'inci maddesinde davaya bakan hâkimin kendi kusuruyla hatalı karar vermesi durumunda bir daha hâkimlik yapamayacağına yer verilmiştir.³

İnsan hakları belgeleriyle birlikte adil yargılanma hakkının bir tanıma kavuştuğu ve muhtevasının sistemli olarak genişletildiği gerçeğini ihmal etmemek gerekir. Ancak adil yargılanma hakkının kadim bir geçmişi vardır. Gerçekten de adil yargılanma hakkı insan hakkı olarak olmasa da insanın hakkı olarak insan hakları sözleşmeleri öncesi bir maziye sahiptir. Bu bölümde adil bir yargılamadan bahsedebilmek için gereken hak arama hürriyeti, aleni yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, tabîi hâkim güvencesi, hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığı gibi ilke ve güvencelere ilişkin incelemelerde bulunulacaktır.

A. Adil Yargılanma Hakkının Sonuçları

1. Hak Arama Hürriyeti

Hak arama hürriyeti hukuk devletinin olmazsa olmazı olduğu kadar demokratik olsun ya da olmasın tüm devletlerin tanınması gereken bir insanlık

¹ Bursa Protestan Kilisesi, "Mısırdan Çıkış, *Kutsal Kitap*," erişim tarihi Ekim 25, 2023, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Çık.23>.

² Abdurrahman Ateş, "İsrailiyatın Odağındaki Peygamber: Hz. Davud -Sâd Suresi 21-25. Ayetler Bağlamında Yapılan Rivayetlere Eleştirel Bir Yaklaşım," *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 10, no. 1 (2010): 18.

³ "Hammurabi Kanunları," Kazancı, erişim tarihi Haziran 18, 2023, <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/mbb/files/ih-magna-1-hammurabikan.htm>; İhsan Berkhan, "Adil Yargılanma Hakkı," *İstanbul Barosu Dergisi* 97, no. 5 (2012): 319.

mirasıdır.⁴ Bu zorunluluk aslında devletin var oluşuna kadar dayandırılabilir. Çünkü hak arama hürriyetinin bulunmadığı yerde ihkak-ı haktan söz edilecektir. Hak arama insanın doğası gereği ilişkilerinde ortaya koyduğu dinamik bir eylemdir.⁵ Herkesin yetkili merciler dışında kendi mahkemesinin hem davacısı hem yargıcı olduğu toplum sözleşmesi öncesi durumda devletten de söz edilemeyecektir. Öyleyse söylenebilir ki hak arama hürriyeti demokratik devletten de öte devletin bir gereğidir. Devlet hak arama hürriyeti vasıtasıyla muhtemel ihlallerin düzeltilmesine de olanak sağlar.⁶ Hak arama hürriyeti kişinin “adaleti bulma”, “hakkı olanı elde etme” ve uğramış olduğu haksızlıkları “giderme” amacına hizmet eder.⁷

Kişilerin uyuşmazlıkların çözülmesini isteme hakkının; kollektif yaşamının sonucu olarak belli haklara sahip olmaları nedeniyle bu hakların ihlali durumunda ihlalin ortadan kaldırılmasını isteme hakkı olduğu da ifade edilmiştir.⁸ Hak arama hürriyeti geniş manada kullanılmakta menfaatleri ve hakları kapsamaktadır.⁹

Hukuk devletinde hak arama hürriyeti tüm enstrümanlarıyla faaldir. Hak arama hürriyetinin sağlanması için tüm imkanlar sağlandığı gibi ona engel olacak unsurların da kaldırılması sağlanır. Maddi imkansızlıklar nedeniyle kişinin hakkını arayamaması adli yardım müesseselerinin gelişmemesi hak arama hürriyetinin önünde büyük bir engeldir.¹⁰ Kişi içerisinde bulunduğu uyuşmazlık karşısında her zaman yargıya başvurma imkanlarına sahip olmalıdır. Hak arama hürriyeti aynı zamanda yargı yolunda ulaştığı neticeyi istinaf ve temyiz aşamalarına taşımayı da kapsamalıdır.¹¹

⁴ Teoman Evren, “Hak Arama Özgürlüğü ve Savunma,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 1, no. 1 (1988): 5.

⁵ Evren, “Hak Arama Özgürlüğü,” 6.

⁶ Müslüm Akıncı, *Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman* (İstanbul: Beta Yayınları, 1999), 26.

⁷ Akıncı, 26; İsmail Köküsarı, “Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, no. 1 (2011): 166.

⁸ Cengiz Gül ve Fatih Birtek, “Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler,” *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, no. 1-2 (2007): 6.

⁹ Köküsarı, “Hak Arama Özgürlüğü,” 165.

¹⁰ Evren, “Hak Arama Özgürlüğü,” 7-11.

¹¹ Evren, “Hak Arama Özgürlüğü,” 11.

Hak arama hürriyetinin sağlamış olduğu mahkemeye erişim güvencelerinden yararlanmak için bir suç isnadının ya da medeni bir uyuşmazlığın söz konusu olması gerekmektedir.¹² Hak arama hürriyeti yalnızca yargı mercileri önünde kullanılabilir bir hak değildir. İdari ve siyasi başvurular yoluyla da kullanılabilir.¹³ Ancak adil yargılanma hakkı kapsamında ele aldığımız hak arama hürriyeti yargı mercilerine başvurma bakımından değerlendirilmelidir. Adil yargılanmadan bahsedebilmek için kuşkusuz bir yargılamadan bahsetmek gerekecektir.

Hak arama hürriyetinin koruyucu bir niteliği vardır. Hak arama hürriyeti için gerekli araçların sağlanmaması sadece hak arama hürriyetine konu olan hak için değil, diğer hak ve özgürlükler bakımından da hakların kullanılmasını engelleyebilir, sınırlandırabilir. Koruyuculuk özelliği tüm haklara sağlıklı erişimin sağlanmasını güvence altına alır.¹⁴ Hak arama hürriyetinin amacının diğer insan haklarını da korumak¹⁵ olduğu düşünüldüğünde koruyuculuk özelliği hak arama hürriyetinin aynı zamanda amacıdır.

Hak arama hürriyeti aynı zamanda kapsayıcıdır pozitif normlarda yer alıp almamasına bakılmaksızın tüm hakları kapsar.¹⁶ Aynı zamanda herkes bakımından geçerli olmalıdır. Hak sahibi olduktan sonra vatandaş ya da yabancı olması fark etmeksizin herkesin hak arama hürriyetinden yararlandırılması gerekir.

Hak arama hürriyetinin bir diğer özelliği etkililiktir.¹⁷ Verilen kararlardan netice alınamadığı, uygulanmadığı durumlarda hak arama hürriyeti etkililiğini yitirecektir. Hak arama hürriyeti yargı kararlarının sonucuna erişmeyi de güvence altına alır. Kesin nitelikteki kararların uygulanmaması yetkili merciler önünde

¹² Yunus Emre Yılmazoğlu, "Yürütmenin Durdurulması Kararının Uygulanmamasının Hak Arama Hürriyetine Etkisi," *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, no. 9 (2017): 538-39.

¹³ Köküarı, "Hak Arama Özgürlüğü," 166.

¹⁴ Köküarı, "Hak Arama Özgürlüğü," 179.

¹⁵ Gül ve Birtek, "Hak Arama Özgürlüğü," 7.

¹⁶ Köküarı, "Hak Arama Özgürlüğü," 179; Kaboğlu'na göre ise; hak arama özgürlüğü, genel olarak pozitif hukukça tanınmış hakların önkoşulu ve usulü güvencesidir; İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku* (Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2002), 162.

¹⁷ Köküarı, "Hak Arama Özgürlüğü," 180.

hakkını arama hürriyetini işlevsiz kılmaktadır.¹⁸ Hak arama hürriyeti her zaman yargılamadan olumlu sonuç alınacağı anlamına gelmemektedir. Kişinin sahip olduğunu, ihlal edildiğini düşündüğü haklarını araması için uygun şartların sağlanması ve adil bir yargılamanın yürütülmesi gerekli ve yeterlidir.¹⁹

2. Aleni Yargılanma Hakkı

Aleni yargılanma hakkı adil yargılanma hakkının iki biçimsel unsurundan birini oluşturmaktadır. Diğer ise makul sürede yargılanma hakkıdır.²⁰ Aleni yargılanma hakkı, en sade tanımıyla yargılamanın herkese açık şekilde yürütülmesidir.²¹ Ancak buradan yargılamalara mutlaka halktan birilerinin katılması gerektiği çıkarılmamalıdır.²² Aleni yargılanma hakkının sağlanması için yargılama halkın erişebileceği yerlerde yapılmalı, duruşma tutanakları halka açıklanabilmelidir. Tarihsel süreç içerisinde ceza muhakemesinin kapalı kapılar arkasında yapılmasının insan hakları açısından olumsuz sonuçları tecrübe edilmiştir.²³ Bu nedenle duruşmalara herkesin katılabilmesini sağlamanın yargılamanın sağlıklı yürütülmesi için büyük bir önemi vardır. Ceza muhakemesi bakımından alenilik ilkesi kovuşturma aşamasında geçerlidir. Soruşturma aşamasında ise lekelenmeme hakkı ve delillerin güvenliği için esas olan soruşturmanın gizli yürütülmesidir.²⁴

Doktrinde Tosun, halkın yargılamaya katılma hakkının demokrasinin mantıksal bir sonucu olduğu ifade etmiştir. Buna göre halk için halk tarafından

¹⁸ Yılmazoğlu, “Yürütmenin Durdurulması,” 537.

¹⁹ Köküarı, “Hak Arama Özgürlüğü,” 180.

²⁰ Ayşe Özkan Duvar, “Bireysel Başvuru Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 68, no. 1 (2019): 289; Hüseyin Turan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 11 (2012): 48; Hüseyin Turan, “Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olarak Aleni Yargılanma Hakkı,” *Ceza Hukuku Dergisi* 4, no. 9 (2009): 247.

²¹ Veli Özer Özbek vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 84; Nesibe Kurt Konca, “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel Sayısı* 4, no. 2 (2014): 68.

²² Özbek vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 84.

²³ Bahri Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, ed. Bahri Öztürk (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 136–37.

²⁴ Öztürk vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku* 137.

yönetim anlamına gelen demokrasilerde halkın yasama ve yürütmeye katılımı kadar yargılamalara katılması da halk egemenliğinin bir görünümüdür.²⁵ Burada Tosun, her ne kadar jüri müessesesi gibi doğrudan bir katılımdan bahsetmekte ise de duruşmaların aleni olması hakkının da egemenliğe dayandırılabilceğini düşünmekteyiz.

Aleni yargılanma hakkı yazılı yargılama ile yürütülen muhakemeler için geçerli değildir.²⁶ Aleni yargılanma hakkının önemi sadece ceza muhakemesi açısından değerlendirilmemelidir. Hukuk yargılamalarının da adil yürütülmesi aleni yürütülmesiyle paralel olarak önem arz etmektedir.

Aleni yargılanma hakkının iki yönü bulunmaktadır. Öncelikle herkesin yargılamayı izleme olanağına sahip olması gerekmektedir. İkinci yönü ise yargılama sonucunda verilen kararın aleni olarak açıklanmasıdır. Aleni yargılanma hakkı bu yönüyle adil yargılanma hakkının diğer unsurlarının yargılamada mevcut olup olmadığının değerlendirmesini yapma imkânı sağlayacaktır.²⁷ Fiziki koşulların müsaadesine göre fiziki olarak dinleyici olma hakkı tanıyan aleni yargılanma hakkı dinleyicilerin görüp duyduklarını duruşma salonu dışına aktarabilmesini de kapsar.²⁸

Aleni yargılanma hakkı önemlidir çünkü adaletin gerçekleşmesi kadar tecelli ettiğinin taraflarca ve toplumca bilinmesi, başta davanın tarafları olmak üzere toplumda da adaletin gerçekleştiğine dair inancın oluşması gerekir.²⁹ Yargılamanın aleni yürütülmesi yargının halk tarafından denetimini ve böylece yargılamanın adil yürütülmesini bir başka deyişle yargılama üzerinde kamu denetimi sağlar,³⁰ bu denetimin halkın yargıya olan güvenini arttırma fonksiyonu

²⁵ Öztekin Tosun, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1981), 299-300.

²⁶ Turan, "Aleni Yargılanma Hakkı," 250.

²⁷ Ali Cem Budak ve Varol Karaaslan, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017), 67; Konca, "Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması," 68.

²⁸ Günce Artantaş, "Duruşmanın Aleniyeti İlkesi ve Sınırlandırılması," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71, no. 1 (2022): 416.

²⁹ Başar Başaran, "Aleni Yargılanma Hakkı," *Mevzuat Dergisi* 2, no. 15 (1999): 1.

³⁰ Murat Atal, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2018), 141; Artantaş, "Duruşmanın Aleniyeti İlkesi ve Sınırlandırılması," 414.

vardır.³¹ Aleni yargılanma hakkı sadece davanın taraflarını da korumaz, yargılamayı yürüten hâkiminde her türlü şüpheden korunmasını sağlar. Çünkü gizlilik adaleti henüz kaynağında zehirlenmektedir.³²

Yargılamanın aleni yürütülmesi bazen bireysel ve toplumsal değerlerle çatışabilir. Bilhassa yargılamanın taraflarının kişilik hakları nedeniyle aleniyet ilkesinin kimi zamanlar sınırlandırılması söz konusu olabilir. Kişilik haklarının güçlenmesiyle birlikte kişilik haklarıyla aleniyet hakkının çatışması durumunda kişilik hakları lehine sınırlandırma yoluna gidilebilmektedir.³³ Yargılamanın aleni yürütülmesi tanık, bilirkişi gibi muhakeme sürecine katılan diğer kişilerinde adaletin tecellisine dürüst katılımını mecbur kılar.³⁴

3. Makul Sürede Yargılanma Hakkı

Adalet ile sürati arasında sıkı bir ilişki vardır.³⁵ Adaletle süratle ulaşmak öylesine önemlidir ki Herakleitos “*adaletsizliğin yangından daha çabuk söndürülmesi gerektiğini*”³⁶ ifade etmiştir. Adaletin geciktirilmemesi Magna Carta’dan beri dile getirilmektedir.³⁷ Adaletin gecikmesi meselesi sadece hukuk metinlerine yansımamıştır. Yargılamanın uzun sürmesinin açtığı yara sanata da yansımıştır. Abdurrahim Karakoç’a ait şu dizelerde uzun süren yargılamalara yönelik eleştiri getirilmiştir: “*Gene tehir etme üç ay öteye, Bu dava dedemden kaldı hâkim beğ, Otuz yıl*

³¹ Konca, “Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması,” 69; Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, çev. Sami Selçuk (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2015), 79.

³² Artantaş, “Duruşmanın Aleniyeti İlkesi ve Sınırlandırılması,” 415; Faruk Erem, *Ceza Usulü Hukuku* (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, 1968), 240–41.

³³ Konca, “Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması,” 73.

³⁴ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 240.

³⁵ Erol Cihan, “Hâkim Unsuru Açısından Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri,” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 45, no. 1–4 (1981): 876.

³⁶ Cihan “Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri,” 880; Herakleitos, *Kırık Taşlar*, çev. Erdal Alova (İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları, 2003) 156; hemen belirtelim ki Herakleitos’a ait Kırık Taşlar adlı eserde bu ifade: “ölçsüzlüğü söndürmek gerekir yangınlardan çok.” biçimde yer almaktadır. Ancak söz bir özlü söz olarak yukarıda yer verdiğimiz şekilde sıkça kullanılmaktadır.

³⁷ Özkan Duvan, “Makul Sürede Yargılanma Hakkı,” 289; Cihan, “Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri,” 877; Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut, *Genel Kamu Hukuku* (İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi, 2017), 258; Cihangir Çakır, “Makul Sürede Yargılanma Hakkının Sınırları Nelerdir?,” *İstanbul Barosu Dergisi* 92, no. 5 (2018): 232.

*da babam düştü ardına, Siz sağ olun, o da öldü hâkim beğ.*³⁸ Adaletle erişimin yavaşlığına Shakespeare'ın meşhur eseri Hamlet'te de bir eleştiri vardır: *"Kim dayanabilir zamanın kırbacına? Zorbanın Kahrına, gururunun çiğnenmesine, Sevginin kepaze edilmesine, Kanunların bu kadar yavaş, Yüzsüzlüğün bu kadar çabuk yürütmesine."*³⁹ Senaryosu Umur Bugay tarafından yazılmış olan yönetmenliğini Zeki Ökten'in yaptığı "Davacı" Filmi 7 yıl süren bir yargılamanın hikayesini eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır.⁴⁰

Adaletin makul bir süratte yerine getirilmesini talep hakkı makul sürede yargılanma hakkı olarak ifade edilmektedir. Makul sürede yargılanma hakkı yargılamanın sonucundan bağımsız olarak yargılamanın sonuçlandırılmasındaki gecikmenin neden olacağı mağduriyeti önleyen bir fonksiyonla koruyuculuk işlevi görür.⁴¹ Mahkemelerin yargılamaları makul sürede sonuçlandırılması gerekliliği önemli bir insan hakkı haline gelmiştir. En klasik ifadesiyle geciken adalet, adalet değildir. Yargılamaların makul süreyi aşmasının çok büyük sakıncaları vardır.⁴² Bunların başında dava konusu edilen hakkın zayi olması gelmektedir. Gerçekten de yargılamanın uzun sürmesi dava konusu olan hakkın kullanılmasını zayıflatabileceği gibi ortadan da kaldırabilir. Yargılamanın yavaş ilerlemesi toplumda yargıya olan güvenin zayıflamasına da neden olacaktır.⁴³

Makul sürede yargılanma hakkı yargı kolu fark etmeksizin tüm yargılamalar bakımından geçerlidir.⁴⁴ Kendisine suç isnat edilen sanığın masum olduğunun en makul sürede ortaya çıkması da büyük önem taşır. Ceza davasının süratle

³⁸ Abdurrahim Karakoç, "Hakim Beğ," Antoloji.com, erişim Haziran 5, 2023, <https://www.antoloji.com/hakim-beg-siiri/>; Cihan, "Hâkim Unsuru Açısından Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri," 881.

³⁹ William Shakespeare, *Hamlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), 72.

⁴⁰ "Davacı," IMDB, erişim tarihi Ekim 24, 2023, https://www.imdb.com/title/tt0252360/?ref_=nv_sr_srsrg_0_tt_5_nm_3_q_davac%25C4%25B1

⁴¹ Özkan Duvan, "Makul Sürede Yargılanma Hakkı," 290.

⁴² Martin Kuijer, "The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings," *Human Rights Law Review* 13, no. 4 (2013): 777.

⁴³ Kuijer, 777.

⁴⁴ Özkan Duvan, "Makul Sürede Yargılanma Hakkı," 289.

sonuçlandırılması sadece sanık bakımından önem arz etmez. Toplumun cezaların caydırıcılığı konusunda tatmin olması sanıkların makul bir süre içerisinde cezalandırılmasıyla doğru orantılıdır.⁴⁵ Haksız bir idari işleme muhatap olduğunu düşünen ve idari yargıdan iptalini isteyen kişi bakımından işlemin süratle iptali önem taşır. Ücretinin ödenmediğini iddia eden geçim kaynağı ücreti olan işçi bakımından kendisine hak ettiği ücretin olabildiğince çabuk ödenmesi geçimi için büyük önem arz eder.

Yargılamaların asıl amacı adalete ulaşmaktır. Bu nedenle adalete ulaşmak için çıkılan yolda adalet, yargılamanın süratine feda edilemez. Bir başka deyişle yargılamanın doğru ve güvenli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.⁴⁶ Çabucak sonuca varmak için maddi gerçekten uzaklaşacak adımların atılmaması gerekir. Önemli olan iyi kötü davanın sonuçlandırılması değil, haklıyı haksızı, suçluyu suçsuzu bulmak adil bir sonuca ulaşmaktır.⁴⁷ Yargılama taşıdığı özelliklerin niteliğine göre makul bir sürede sonuçlandırılmalıdır. Makul sürenin tespitinde davanın niteliği, taraf ve tanık sayısı gibi unsurlar dikkate alınmalıdır.⁴⁸

4. Tabî Hâkim İlkesi

Tabî hâkim güvencesi, görevli ve yetkili mahkemenin uyuşmazlık öncesinde kanunla belirlenmiş olmasıdır.⁴⁹ Dar anlamda tabî hâkim güvencesi davaya bakacak hâkimin davaya konu olayların meydana gelmesinden önce kanunla belirlenmiş olmasıdır.⁵⁰ Tabî hâkim ilkesi olay ile mahkemenin kuruluşu arasında

⁴⁵ Kuijer, “The right to a fair trial,” 778.

⁴⁶ Turan, “Makul Sürede Yargılanma Hakkı,” 51.

⁴⁷ Cihan, “Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri,” 876; Özkan Duvar, “Makul Sürede Yargılanma Hakkı,” 290.

⁴⁸ Kuijer, “The right to a fair trial,” 781.

⁴⁹ Burak Taş, “Hukukun Genel Bir İlkesi Olarak Tabî Hakim İlkesi,” *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18, no. 2 (2021): 1763; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2014) 135; Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2016) 127-470; Süha Tanrıver, “Tabî Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 11, no.104 (2013), 12.

⁵⁰ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 77.

ilginin olmaması olarak da ifade edilir.⁵¹ Buna geniş anlamda tabiî hâkim ilkesi de denilmiştir.⁵² Olağanüstü mahkemelerin kurulmasının yasaklanması tabiî hâkim ilkesinin doğal sonucu olarak görülmüştür.⁵³ Tabiî hâkim ilkesini ihlal etmeyen bir olağanüstü mahkeme kurulmasının mantıken mümkün olmadığı ancak tabiî hâkim ilkesinin olağanüstü mahkeme kurma yasağından muhatapları yönünden ayrıldığı ifade edilmiştir.⁵⁴

“Kanunilik” ve “öncedenlik” tabiî hâkim ilkesinin iki temel unsurunu oluşturmaktadır.⁵⁵ “Kanunilik” mahkemelerin ancak kanunla kurulabilmesini ifade etmektedir. Mahkemenin uyuşmazlık öncesinde kurulması gereği ise “öncedenlik” ilkesini ifade etmektedir.⁵⁶

Tabiî hâkim güvencesiyle kişiye veya olaya özgü mahkeme kurulmasının önüne geçilmiştir. Bu şekilde davanın tarafları bakımından önemli bir güvence fonksiyonu tesis edilmiş olacaktır.⁵⁷ Kişiye ya da olaya özgü maksatlı atama yapılması bağımsızlığı ve tarafsızlığı gölgeleyecektir.⁵⁸

Mahkemelerin kuruluşlarıyla kastedilen husus bir mahkeme türünün kanunla kabul edilmesidir. Kanunla kurulmuş olan bir mahkemeye sonradan hâkim tayin edilmesi mahkemenin kuruluşu olarak değerlendirilemeyecektir. Benzer şekilde daha önce kurulmuş bir mahkemeye kapatılan mahkemelerin dosyalarına bakma görev ve yetkisinin verilmesi de bu mahkemeleri olağanüstü mahkeme kılmayacaktır. İhtisas mahkemelerinin kurulması tabiî hâkim güvencesinin ihlaline yol açmayacaktır.⁵⁹ Ancak ihtisas mahkemesi adı altında maksatlı

⁵¹ Gözler, *Hukuka Giriş*, 470; Nurullah Kunter, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 1989), 145.

⁵² Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 78.

⁵³ Gözler, *Hukuka Giriş*, 127-470; Taş, “Tabii Hakim İlkesi,” 1765.

⁵⁴ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 83-84.

⁵⁵ Tanrıver, “Tabiî Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı,” 13; Taş, “Tabii Hakim İlkesi,” 1766.

⁵⁶ Tanrıver, “Tabiî Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı,” 13; Taş, “Tabii Hakim İlkesi,” 1766-70.

⁵⁷ Taş, “Tabii Hakim İlkesi,” 1765; Gözler, *Hukuka Giriş*, 127.

⁵⁸ Gözler, *Hukuka Giriş*, 127.

⁵⁹ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 80-81.

mahkeme kurulamaz.⁶⁰ Usul hükümlerinin derhal uygulanması dolayısıyla görevli mahkemenin genel değişikliği tabii hâkim güvencesini ihlal etmeyecektir.⁶¹

Kanuni hâkim kavramı tabii hâkim kavramını karşılayacak şekilde kullanıldığı⁶² gibi doktrinde kanuni hâkim ilkesi ile tabii hâkim güvencesinin birbirinden farklı olduğu görüşü de savunulmuştur.⁶³ Tabii hâkim güvencesinin kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinin uygulamadaki bir görünümü olduğu ifade edilmiştir.⁶⁴

5. Hâkimin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı

a. Bağımsızlık

“Bugünü yarına sarsıntısız götürecek tek kudret “bağımsız adalet”dir.⁶⁵ Yargı bağımsızlığı adil yargılanma hakkının olmazsa olmazı olduğu kadar hukuk devletinin de olmazsa olmazını oluşturur.⁶⁶ Hukuk devleti ile yargı bağımsızlığı arasındaki ilişki öylesine sıkıdır⁶⁷ ki bağımsız ve tarafsız yargı hukuk devleti ile eş anlamlı kabul edilmiştir.⁶⁸

⁶⁰ Erem, Ceza Usulü Hukuku, 81.

⁶¹ Erem, Ceza Usulü Hukuku, 82.

⁶² Gözler, *Hukuka Giriş*, 127; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 135.

⁶³ Taş, “Tabii Hakim İlkesi,” 1783; Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 111; Tanrıver, “Tabii Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı,” 14.

⁶⁴ Muharrem Özen, “Yargı Bağımsızlığını Zedeleyen Düzenleme, Uygulamalar ve Bağımsızlığı Sağlamaya Yönelik Çözüm Önerileri,” *Ankara Barosu Dergisi*, no. 1 (2010): 38; Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku* (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 1996), 65.

⁶⁵ Erem, Ceza Usulü Hukuku, 73.

⁶⁶ İnanç İşten, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 13, no. 2 (2014): 288; Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 135; Birol Kırmaz, *Avrupa Birliği Sürecinde Hakimlerin Denetimi ve Yargı Bağımsızlığı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), 14; Metin Yüksel, “Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı,” *Anayasa Yargısı Dergisi* 26, no. 1 (2010): 220; Özen, “Yargı Bağımsızlığı,” 32.

⁶⁷ Mithat Sancar, “Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı* 1, no. 21 (1998): 590.

⁶⁸ Kırmaz, *Yargı Bağımsızlığı*, 14.

Adalet, “karşılıklı zıt yararlar arasında hakka uygun olan eşitlik veya dengedir.”⁶⁹ Adaletin sağlanması için bu dengeyi kuracak olan kişilerin yani hâkimlerin bağımsız olmaları kadar bağımsızlıklarını gölgeleyecek her türlü etkiden de vareste olmaları gerekir.⁷⁰ “Adalet mülkün temelidir” sözündeki “mülk” mal anlamında değil, devlet anlamında kullanılmıştır.⁷¹ Görevi çıkan uyuşmazlıklar karşısında adaleti tesis etmek olan devletin bu adaletsizlikleri giderecek olan hâkimlerin bağımsızlığını teminat altına alması devletin temel gayesini gerçekleştirilmesi için önem arz etmektedir.⁷²

Hukukun dışına çıkan iktidara dur deme kudretine sahip olan yargı; iktidarın sınırlandırılmasında kilit bir öneme sahiptir.⁷³ Hakkın ötesindeki iktidar kullanımı, iktidarın sahip olduğu yetkilerin ötesinde yani sahip olmadığını kullanmasıdır.⁷⁴ Bunun karşısındaki en güçlü teminat ise bağımsız ve tarafsız; hukuk için hukuka göre hareket eden yargıdır.

Yargı bağımsızlığı, yargının devletin üç erkenden yasama ve yürütme tarafından yapılması muhtemel müdahalelere karşı korunmasıdır.⁷⁵ Yargının bağımsızlığı sadece yasama ve yürütmeden gelebilecek müdahalelerle de sınırlı değildir. Yargı organları doğrudan ya da dolaylı hiçbir kısıtlama ve baskıya maruz bırakılamazlar.⁷⁶ Yargı bağımsızlığı yargının kanunlarla bağlı olmadığı anlamına gelmemektedir.⁷⁷ Aynı zamanda hâkimler yalnızca kanuna bağlı oldukları için bağımsızdırlar.⁷⁸

⁶⁹ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2011), 30; Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 348.

⁷⁰ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 347-49.

⁷¹ Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 31.

⁷² Özen, “Yargı Bağımsızlığı,” 31.

⁷³ Kırmaz, *Yargı Bağımsızlığı*, 16; Zühtü Arslan, “İnsan Hakları Yargı ve ‘Taşralı Adam’ın Dramı,” *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı 1*, no. 21 (1998): 602.

⁷⁴ John Lock, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı (Ankara: Serbest Kitaplar, 2021).

⁷⁵ İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 287; Yüksel, “Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı,” 223; Mustafa Uluçakar ve Mehmet Fatih Çınar, “Türkiye’de Yargı ile Siyaset İlişkisinin Kuvvetler Ayrılığı Perspektifinden Analizi,” *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7*, no. 1 (2020): 136.

⁷⁶ İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 287.

⁷⁷ Yüksel, “Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı,” 219; Kırmaz, *Yargı Bağımsızlığı*, 18.

⁷⁸ Yüksel, “Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı,” 219.

Hâkimlerin somut uyuşmazlıklara uygulamış oldukları normlar yasama tarafından kabul edilmektedir. Ancak hâkimlerin kanunları kabul eden yasama organına karşı da bağımsızlıkları vardır. Yargı bağımsızlığı yasama ve yürütme erklerinin yargısal denetiminin adil yürütülmesi için zorunludur. Yasama ve yürütmeye karşı bağımsızlığını sağlayamamış yargıdan işlevini hukuk devletine uygun şekilde yerine getirmesi beklenemeyecektir.⁷⁹

Hâkimlerin bağımsızlığının hâkimlere tanınmış olan kişisel bir ayrıcalık olarak değerlendirilmemesi gerektiği de ifade edilmiştir.⁸⁰ Buna göre yargı bağımsızlığı hâkimin davayı tarafsız ve dürüstçe karara bağlamasını engelleyecek etki, baskı ve tehditlerden korunmasıdır. Burada etki, baskı ve tehditlerden uzak olan hâkimin davayı dürüstçe, hukuka uygun olarak sonuçlandırması yüklediği bir sorumluluktur.⁸¹

Yargı bağımsızlığı somut olarak hâkimin bağımsızlığı anlamına gelir.⁸² Hâkimlerin bağımsızlığı, uyuşmazlıklar karşısında kararlarını verirken hiçbir baskı altında kalmadan kimseden emir ve talimat almadan fikir ve vicdanlarına dayanarak karar vermeleridir.⁸³ Yargı bağımsızlığı ile hâkimlik teminatı arasında da önemli bir ilişki vardır. Nitekim hâkimlik teminatı hâkimlerin bağımsızlığının tam olarak sağlanması bakımından önemli bir güvencedir.⁸⁴

b. Tarafsızlık

Bağımsızlık ve tarafsızlık birbiriyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Bağımsızlık tarafsızlığın ön koşulunu oluşturur.⁸⁵ Tarafsızlık, bağımsızlığın sağlanmasının ardından hâkimin önyargılardan, siyasi, ideolojik fikirlerinden, taraflar ya da

⁷⁹ Kırmaz, *Yargı Bağımsızlığı*, 14.

⁸⁰ Uluçakar ve Çınar, “Türkiye’de Yargı ile Siyaset,” 134; Yüksel, “Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı,” 221; Sibel İnceoğlu, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri* (İstanbul: Beta Yayınları, 2008), 16.

⁸¹ İnceoğlu, *Yargı Bağımsızlığı*, 16.

⁸² Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 348; Özen, “Yargı Bağımsızlığı,” 33.

⁸³ İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 288.

⁸⁴ Gözler, *Hukuka Giriş*, 128-29; İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 297; Kırmaz, *Yargı Bağımsızlığı*, 16.

⁸⁵ İnceoğlu, *Yargı Bağımsızlığı*, 34; Fatih Özkul, “Yargının Bağımsızlığı,” *Ankara Barosu Dergisi*, no. 3 (2016): 215.

konu karşısındaki duygularından sıyrılarak adalet ve hakkaniyet çerçevesinde karar vermesidir.⁸⁶ Tarafsızlık bağımsızlıktan farklı olarak hâkimin davanın tarafları ve dava konusu karşısındaki tutumu ile ilgilidir.⁸⁷

Hâkimin tarafsızlığı öylesine önemlidir ki, İslam Hukukunun birincil kaynağı Kur'an'da bir topluma duyulan kinin adaletsizliğe sürüklememesi emredilmiştir.⁸⁸ İncil'de Elçilerin İşleri bölümünde kutsallık atfedilen en yüksek yargının yani Tanrının taraf tutmadığı ifade edilmiştir.⁸⁹ M.Ö 450-442 yıllarında kaleme alındığı düşünülen Sophokles'e ait tragedyada bir kimseye duyulan nefretin en üst yasalar olan Tanrının yasalarına aykırı davranmaya itmemesi gerektiği vurgulanmıştır: *"Dinle öyleyse! Tanrılar adına, bu adamın gömülmesini böyle acımasızca yasaklama sakın. Kızgınlığına teslim olarak nefretin adaleti çiğnemeye yöneltmesin seni."*⁹⁰

Hâkimin tarafsızlığı öylesine önemlidir ki hâkimin tarafsız olmadığı durumda aslında bir hâkimden bahsedilemeyeceği dahi ifade edilmiştir. Çünkü tarafsızlık ve hâkimlik aslında bütünleşmiş iki kavramdır. Hâkim özü gereği tarafsızdır.⁹¹ Hâkimin ahlak, özgürlük ve adalet sevgisine sahip olması tarafsızlığı koruyacak unsurlardandır.⁹² Hâkimin karşısına gelen uyuşmazlıklarda dengeyi adalete uygun şekilde kurabilmesi için tarafsızlığını muhafaza etmesi gerekir.⁹³ Hâkimin tarafsız hareket etmesi için taraflara karşı objektif olması gerekir. Hâkimin tarafsızlığı söz konusu olduğunda tarafların farklı kişiler olması davanın sonucunu değiştirmeyecektir.⁹⁴ Hâkimin doğru karar vermesi ile taraflara yabancı

⁸⁶ Özkul, "Yargının Bağımsızlığı," 204.

⁸⁷ İnceoğlu, Yargı Bağımsızlığı, 17.

⁸⁸ "Maide Suresi 8. Ayet," Diyanet İşleri Başkanlığı, erişim tarihi Haziran 10, 2023, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Mâide-suresi/677/8-ayet-tefsiri>.

⁸⁹ Bursa Protestan Kilisesi, "Elçilerin İşleri, Kutsal Kitap," erişim tarihi Ekim 25, 2023, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Elç.10>; İnceoğlu, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, 33-34.

⁹⁰ Sophokles, *Aias* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), 51.

⁹¹ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 81; Özkul, "Yargının Bağımsızlığı," 215.

⁹² Hasan Tahsin Fendoğlu, *Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2010) 161; Fendoğlu bu ifadeyi yargı bağımsızlığı için kullanmışsa da esasında yargı bağımsızlığı daha çok hâkim dışı aktörlerle ilgilidir.

⁹³ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 356.

⁹⁴ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 357.

olması arasında önemli bir ilişki vardır. Davanın taraflarından soyut olarak vakıayı değerlendiren hâkimin adil bir sonuca ulaşması daha kolay olacaktır.⁹⁵ Ancak buradan hâkimin tarafların durumlarını tamamen görmezden gelmesi anlaşılmalıdır. Örneğin basiretli tacir gibi davranması gereken bir kimsenin tacir olduğu ve basiretli hareket etmesi gerektiği görmezden gelinemeyecektir. Buradan anlaşılması gereken hâkimin davaya bakarken adil bir sonuca ulaşmasını engelleyecek yakınlıklardan uzak olmasıdır. Hâkim davaya bakarken kendi kişiliğinden de sıyrılmalıdır. Hâkimin kişisel görüş ve değerleri vereceği kararın yönünü değiştirmemelidir.⁹⁶ Nitekim tarafların statüsüne ve geçmişte yapmış oldukları eylemlere bakılmadan verilmiş olması tarafsız bir kararın önemli özellikleridir.⁹⁷

Hâkimin tarafsızlığı davanın taraflarına karşı yan tutmasından daha geniş bir anlama gelmektedir. Hâkim uyuşmazlığı çözerken adil bir karara ulaşmasını engelleyecek bütün tesirlerden sıyrılmalıdır. Hâkimin duyguları, fikir ve inançları haklı olan tarafın hakkına ulaşmasını engelleyecek bir karara yol açmamalıdır.⁹⁸ Hâkimin tarafsız olabilmesi için uyuşmazlığın çözümünü etkileyecek önyargılarından bağımsız karar vermesi gerekir. Aynı zamanda hâkim taraflar leh ve aleyhinde herhangi bir duygu veya çıkara sahip olmamalıdır.⁹⁹

Tarafsızlık, tarafılığın olduğu bir ortamda anlamlıdır.¹⁰⁰ Davanın taraflarını aralarındaki uyuşmazlığı çözmek için hâkim karşısına getiren onların hâkimin tarafsızlığına olan inancıdır. Yani hâkimin yaptığı muhakemenin herhangi başka birinin yaptığı muhakemeden ayrılan özelliği onun tarafsız hareket edeceğine olan inançtır. Hâkimin tarafsız olması sadece uyuşmazlık konusunda verilecek karar bakımından değil, yargılama süreci bakımından da önemlidir.¹⁰¹ Davanın taraflarının şekli anlamda da hâkim karşısında eşit bir şansa sahip olma ve eşit

⁹⁵ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 357.

⁹⁶ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 357; Arslan, “İnsan Hakları,” 602.

⁹⁷ William Lucy, “The Possibility of Impartiality,” *Oxford Journal of Legal Studies* 25, no. 1 (2005): 8.

⁹⁸ İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 301.

⁹⁹ İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 301.

¹⁰⁰ Lucy, “The Possibility of Impartiality,” 14.

¹⁰¹ İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 302.

muamele görme hakları vardır.¹⁰² Hâkim adil olmak kadar adil görünmenin de bilincinde olmalıdır. Mahkemede veya dışarda ihsas-ı reyde bulunmaması gerektiği gibi davanın sonucunu etkileyecek yorumlardan da sakınmalıdır.¹⁰³ Hâkimin tarafsız kalamayacağı kabul edildiği hallerde tarafsızlık, yargılamama yükümlülüğü getirilerek sağlanmalıdır.¹⁰⁴ Adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi için iddia makamının da önyargısız hareket etmesi gerekir.¹⁰⁵ Savcı tarafsız hareket etmelidir. Çünkü aslında kamu adına hareket etmektedir ve devlet taraf tutmaz.¹⁰⁶

6. Masumiyet Karinesi

Masumiyet karinesi kendisine suç isnat edilen kimsenin suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar suçsuz yani masum sayılmasıdır.¹⁰⁷ Esasında karine “bilinen bir olgudan bilinmeyen bir sonucun çıkarılmasıdır.”¹⁰⁸ Ancak masumiyet karinesinde bu anlamda bir karine söz konusu değildir.¹⁰⁹ Çünkü bilinen bir olgudan ziyade bilinmeyen bir olgunun yüklediği yükümlülük vardır. Suç isnadı ile karşı karşıya olan kişinin gerçekten eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin bilgisizliği mevcuttur. Bu aşamada isnat altındaki kişiye suçlu muamelesinin yapılması ise ileride masum bir kişiye yapılan haksızlıklarla yüzleşmesi sonucunu doğurabileceğinden bu aşamada suçlu dahi olsa hükmen sabit oluncaya kadar isnat altındaki kişinin masum sayılması gerekir.

¹⁰² Özkul, “Yargının Bağımsızlığı,” 214; İbn Haldun, *Kadılığın Ahlaki Hükümleri*, çev. Selim Güzel (İstanbul: İber Yayınları, 2022), 51.

¹⁰³ İştin, “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 302.

¹⁰⁴ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 357.

¹⁰⁵ Tuba Kelep Pekmez, “Ceza Muhakemesinde Objektif Bir Taraf Olarak Savcılık Makamı,” *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, no. 2 (2021): 282.

¹⁰⁶ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 130-56.

¹⁰⁷ Akif Yıldırım, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi,” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, no. 9 (2017): 492.

¹⁰⁸ Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 726.

¹⁰⁹ Gökhan Çayan, “Masumiyet Karinesi Doktrini,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 1, no. 42 (2020): 53; Metin Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 48, no. 1 (1999): 139; İlhan Üzülmüş, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 18, no. 58 (2005): 43.

Suçluluğun hükmen sabit olduğundan bahsetmek çinse hukuka uygun bir mahkeme kararının mevcudiyeti gerekmektedir.¹¹⁰ Hukuka uygun bir mahkeme kararının bulunmaması masumiyet karinesinin ihlaline neden olacaktır. Ayrıca hukuka aykırı delillerle suçun ispatlanmasının masumiyet karinesinin ihlalini doğurabileceği de savunulmuştur.¹¹¹

Masumiyet karinesi suç isnadı altındaki kişiye isnadın yöneltildiği andan itibaren tüm aşamalarda geçerlidir. Karar kesinleşene kadar kanun yolu aşamalarında da yine masumiyet karinesine uygun hareket edilmesi gerekir.¹¹² Masumiyet karinesi sadece yargılama erkine sorumluluk yükleyen nitelikte değildir, yasa koyucunun masumiyet karinesine uygun düşecek şekilde şüphe suçu ihdas etmemesi gerekmektedir.¹¹³

Masumiyet karinesi her ne kadar sadece yargılama makamlarının soruşturma ve kovuşturma evrelerinde dikkat etmesi gereken bir nitelikteymiş gibi görünse de tüm resmi makamlar bakımından geçerlidir.¹¹⁴ Dolayısıyla adli ve idari makamların hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı olmayan isnat altındaki kişiye karşı suçlu olduğuna dair her türlü ima ve kabul niteliğindeki hareketten kaçınması gerekir.¹¹⁵ Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise kesinleşmiş bir mahkumiyetten bahsediyor oluşumuzdur. Kesinleşme için tüm kanun yollarının tüketilmiş de olması gerekmektedir. Gerçekten yerel mahkemede ceza mahkumiyeti alan sanığın kararı kanun yoluna taşıdığı süre içerisinde kesinleşmiş bir karardan söz edilemeyeceğinden masumiyet karinesi karar kesinleşene kadar geçerli olacaktır. Isnat altındaki kişinin suçluluğunun hükmen sabit oluncaya kadar masum sayılması, masum sayılan kişinin masumiyetini ispat etme

¹¹⁰ Fatih Akıncı, “Lekelenmeme Hakkı,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 43 (2020): 182.

¹¹¹ Mehmet Günay ve Meryem Günay, AİHS’nin 6. Maddesi Kapsamında Ceza Davalarında Adil Yargılanma Hakkı ve İç Hukuk Uygulaması (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 132.

¹¹² Üzülmez, “Suçsuzluk Karinesi,” 47.

¹¹³ Üzülmez, “Suçsuzluk Karinesi,” 68–69.

¹¹⁴ Özen Atlıhan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel unsuru Olarak “Masumiyet Karinesi,” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, no. 1–2 (2005): 309–11; Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi,” 141; Yıldırım, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi,” 495.

¹¹⁵ Yıldırım, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi,” 495.

zorunluluğunun bulunmaması sonucunu da doğurmaktadır. İspat ile yükümlü olan taraf iddia makamıdır.¹¹⁶

Masumiyet karinesi ikili bir koruma sağlar, öncelikle suç isnadı altındaki kişiye karşı yargılama makamlarının önyargılı hareket etmesinden korur. İkincisi bu önyargı neticesinde haksız bir sonuca ulaşılmasından korumuş olur. Ayrıca masumiyet karinesinin gerekliliklerinin yerine getirilmesiyle suç isnadı altındaki kişinin toplum karşısında onur, şeref ve saygınlığının da korunması sağlanmış olur.¹¹⁷ Masumiyet karinesiyle beraat eden kişilerde suçlu muamelesi görmekten korunur örneğin suçsuzluğu hükmen sabit olan kişiye yargılama masraflarının yükletilmesi masumiyet karinesinin ihlali niteliğinde olacaktır.¹¹⁸

II. ÖNYARGISIZ YARGILANMA HAKKI

A. Önyargı Kavramı ve Anlamı

Önyargı¹¹⁹ Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “Bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin yargı, peşin hüküm, peşin fikir.”¹²⁰ şeklinde tanımlanır. Önyargı kavramını İngilizce de “Prejudice” kelimesi karşılamaktadır. “Pre-” eki İngilizce de bir şeyden öncesini ifade etmek için kullanılır.¹²¹ “Judice” kelimesi ise yargı kavramını karşılamaktadır.¹²² Kelimenin kökeni Latince “praejudicium”

¹¹⁶ Atlıhan, “Masumiyet Karinesi,” 293; Önder Tozman, “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları,” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 3-4 (2007): 319; A. Caner Yenidünya, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi,” *Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi*, no. 5 (2004): 20-21; Yıldırım, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi,” 496-97.

¹¹⁷ Akıncı, “Lekelenmeme Hakkı,” 186.

¹¹⁸ Tozman, “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları,” 325.

¹¹⁹ Türk Dil Kurumuna göre sözcük ayrı yazılır. Ancak biz alışla geldiği, literatürde kullanıldığı şekliyle birleşik kullanmayı tercih ettik.

¹²⁰ “Sözlük,” Türk Dil Kurumu, erişim tarihi Haziran 13, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>.

¹²¹ “Pre-,” Cambridge Dictionary, erişim tarihi Haziran 13, 2023, <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/pre>.

¹²² “Judice,” Oxford Learners Dictionaries, erişim tarihi Haziran 13, 2023 <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sub-judice?q=judice>.

dur.¹²³ Kavramsal içeriğinden yola çıkılarak söylenebilir ki, önyargının iki unsuru vardır: Bir kimse veya bir şeyle ilgili bir olgu ve bu olgudan kaynaklanan bir fikir.

Önyargıların çoğu zaman olumsuz olduğu düşünülürken “yeterli mesnet bulunmadan başkaları hakkında kötü düşünme” şeklinde bir kısa tanım yapılabilir.¹²⁴ Ancak bu tam anlamıyla önyargıyı karşılamaz. Çünkü önyargı olumlu düşüncelerle de olabilir. Önyargı için lehte veya aleyhte bir tutumun varlığı gerekir. Bu tutum ise genelleştirilmiş bir inanışa dayanmalıdır.¹²⁵ Önyargının eyleme geçmesi farklı şekillerde olabilir. Önyargı, önyargıya sahip olunan durum ve kişiler hakkında arkadan konuşma, uzak durma, ayrımcılık, fiziksel saldırı, ortadan kaldırma şeklinde eyleme geçebilir.¹²⁶ Önyargının davranışı da kapsadığı düşünülürken¹²⁷ gibi önyargının bir tutum, ayrımcılığın ise bir davranış olduğu da savunulmuştur.¹²⁸

Önyargılı davranışların kökeninde insan beyninin kategorik düşünme özelliğinin yattığı düşünülmektedir.¹²⁹ İnsan zihni karşılaştığı olgular karşısında hızlı bir yargıya ulaşmak için daha öncesinde zihin dünyasında oluşturduğu kategorilere göre bir sınıflandırma yapmaktadır.¹³⁰ Bu kategoriler sayesinde kişi karşılaştığı durumlarda kategorilere başvurarak hızlı bir tanıma ulaşır. Her seferinde yeninden öğrenmek zorunda kalmaz.¹³¹ Önyargılar insanın etrafındaki

¹²³ Gordon W. Allport, *Önyargının Doğası*, çev. Nur Nirven (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016), 34; “Prejudice”, Oxford Learners Dictionaries, erişim tarihi Haziran 13, 2023, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/prejudice_1?q=prejudice; Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji* (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2011), 183.

¹²⁴ Allport, *Önyargının Doğası*, 35; Turgut Göksu, *Sosyal Psikoloji* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007), 100-101.

¹²⁵ Allport, *Önyargının Doğası*, 42.

¹²⁶ Allport, *Önyargının Doğası*, 44-45.

¹²⁷ Allport, *Önyargının Doğası*, 42-45; Göksu, *Sosyal Psikoloji*, 100.

¹²⁸ Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 184; Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu* (İzmir: Ege Yayıncılık, 1994), 172-73.

¹²⁹ Rıfat S. İlhan ve Abdulkadir Çevik, “Önyargıların Psikolojisi: Psikodinamik Bir Gözden Geçirme,” *Nesne Psikoloji Dergisi* 1, no. 1 (2013): 54; Allport, *Önyargının Doğası*, 37-59; İbrahim Gürses, “Önyargının Nedenleri,” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, no. 1 (2005): 151; Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, 172-87.

¹³⁰ İlhan ve Çevik, “Önyargıların Psikolojisi,” 54; Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 178-80.

¹³¹ Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 180.

insanlarla ilgili sahip olduğu şemalar yani kalıp yargıları¹³² sonucu ortaya çıkardığı tutum ve davranışlardır.¹³³ Bu tutum ve davranışların bazılarının bilgilendirmeye düzeldiği bazılarının ise kişi ile duygusal bağlantısı nedeniyle her türlü bilgiye rağmen değişmediği ifade edilmiştir.¹³⁴

İnsanlar sağladığı kolaylık nedeniyle gruplar halinde yaşama eğilimi gösterirler. Kendi grubunda hazırda kolay yaşam sürdürme olanağı olan birçok kişi varken diğer gruplara yönelmezler. Bu benzer insanlarla yaşamın daha rahat sürdürülmesi, kendi kültürüne duyulan gurur gibi sebeplere dayanır.¹³⁵ Bu nedenle gruplar diğer gruplardan ayrı kalma eğilimi gösterir.¹³⁶ Bu da aslında diğer gruptaki insanları grubun özelliklerine göre kategorileştirme eğilimini doğurur. Yani o gruba ait bir kişiyle karşılaşıldığında o kişiye o grubun özellikleriyle bakılmasına neden olur. Gruplaşmalar önyargılara da neden olur.¹³⁷ Bir grup hakkındaki önyargının genellikle ırksal kategorileştirmenin yapılmasının ardından başladığı görülmüştür.¹³⁸

Önyargının ilk unsuru yani kişiyi bir yargıda bulunmaya yönelten olgular yeterli olmadığı için önyargıyı sadece olasılıklar kümesinin elemanı kılar.¹³⁹ Kategorilerin yardımıyla düşünen insan rasyonel kategoriler oluşturduğu kadar irrasyonel kategorilerde oluşturur.¹⁴⁰ Rasyonel bir kategoriye ulaşmak için aslında yeterli derecede kanıtın bulunması gerekir. Örneğin bütün İngilizlerin kötü insanlar olduğunu söyleyebilecek derecede kanıtın ulaşılması mümkün değildir. Dolayısıyla böyle bir yorum irrasyonel bir nitelik taşıyacaktır.¹⁴¹ İrrasyonel

¹³² Çiğdem Kağıtçıbaşı ve Zeynep Cemalcılar, *Dünyanın Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş* (İstanbul: Evrim Yayınevi, 2014), 7/124.

¹³³ İlhan ve Çevik, "Önyargıların Psikolojisi," 54; Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş* (İstanbul: Evrim Yayınevi, 2010), 273-75.

¹³⁴ İlhan ve Çevik, "Önyargıların Psikolojisi," 63.

¹³⁵ Allport, *Önyargının Doğası*, 47-49.

¹³⁶ Allport, *Önyargının Doğası*, 49.

¹³⁷ Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 197.

¹³⁸ Tiffany A. Ito ve Bruce D. Bartholow, "The Neural Correlates of Race," *Trends in Cognitive Sciences* 13, no. 12 (2009): 527.

¹³⁹ Allport, *Önyargının Doğası*, 36.

¹⁴⁰ Allport, *Önyargının Doğası*, 52.

¹⁴¹ Allport, *Önyargının Doğası*, 52.

kategorilere karşı getirilen kuvvetli kanıtlara ise genelde istisnaların kaideyi bozmadığı savunması yapılır.¹⁴²

Her kavram yanılışı önyargı olarak değerlendirilmemelidir.¹⁴³ Bir kişinin bir bölgedeki herkesin aynı dine sahip olduğu yanılışı o bölgedeki birinin başka bir inanca sahip olduğunu görmesiyle son bulabilir. Ancak kavram yanılışı olmaksızın o bölgede yaşayan bütün insanların kategorileştirilmesi durumunda önyargı ortaya çıkacaktır.

İnsanların sosyal kimlikleri (ırk, etnik köken, cinsiyet..) beyin tarafından kişinin yüzüne bakıldığı anda hızla tespit edilmeye başlanır.¹⁴⁴ Yani esasında insanı önyargıya ulaştıracak verilerin akışı bir durum ya da kişiyle karşılaşıldığı ilk andan itibaren başlar. İnsanlar, karşılaştıkları insanları hemen fiziksel özelliklerine ve dış görünüşüne göre değerlendirme eğilimindedir. “İnsanlar sizi giysilerinizle karşılar, sözlerinizle uğurlar.” sözü aslında bu noktaya işaret etmektedir. Ancak bu veriler yeterli olmadığı için tabii olarak rasyonel bir çıkarımda bulunmaya yetmez.

B. Önyargının Nedenleri ve Çeşitleri

İnsan davranışlarının nedensiz olması kabul edilemez.¹⁴⁵ Dolayısıyla insanın gerçekleştirdiği önyargılı davranışlarında nedenleri vardır. Önyargılı davranışların nedenlerinin anlamlandırılması için psikolojik faktörlere bakılması yeterli değildir. Psikolojik faktörlerin yanında sosyal ve kültürel faktörlerinde bu anlama sürecinde bir arada değerlendirilmesi gerekir. Gruplar halinde yaşama eğiliminde olan insanın davranışını anlamak onun davranışlarında güçlü bir faktör olan sosyal ve kültürel durumunu da göz önünde bulundurarak mümkündür.¹⁴⁶ Kişinin, önyargılı davranışının arkasındaki psikolojik nedenlerle bağı ne kadar zayıf görünürse görünsün kişilik, sosyalleşme, ulusal ve tarihsel

¹⁴² Allport, *Önyargının Doğası*, 54.

¹⁴³ Allport, *Önyargının Doğası*, 37.

¹⁴⁴ Inga K. Rösler ve David M. Amodio, “Neural Basis of Prejudice and Prejudice Reduction,” *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging* 7, no. 12 (2022): 1200.

¹⁴⁵ Gürses, “Önyargının Nedenleri,” 145.

¹⁴⁶ Gürses, “Önyargının Nedenleri,” 150; Allport, *Önyargının Doğası*, 251.

etkiler, ekonomik ve kültürel koşulların önyargının oluşumunda önemli bir yeri vardır.¹⁴⁷

Allport tarafından önyargının kaynağına ilişkin çeşitli teoriler üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur: Tarihsel yaklaşım, tarihsel koşulların önyargının psikolojik nedenleri üzerinde etkili olduğunu savunur. Bu yaklaşıma göre tarih önyargıları anlamamız bakımından önemli bir katkı sunar.¹⁴⁸ Sosyokültürel yaklaşımda önyargılı tutumların içerisinde geliştiği sosyal bağlam dikkate alınır.¹⁴⁹ Tarihsel ve sosyokültürel yaklaşım birleştirildiğinde ise topluluk örüntüsü yani önyargı anlamada her grubun temel etnik merkezçiliği belirleyici rol oynar.¹⁵⁰ Durumsal yaklaşım tarihsel yaklaşımdan arındırılmış sosyokültürel yaklaşım olarak açıklanır. Burada kişinin maruz kaldığı etkenler belirleyicidir.¹⁵¹ Psikodinamik yaklaşım önyargıyı insanın kavgacı ve düşmanca kişiliği ile ilişki kurarak psikolojik bir zeminde açıklar.¹⁵² Fenomenolojik yaklaşım, önyargının nedenini kişinin önyargılı yaklaştığı durum ve kişileri algılayışıyla açıklar.¹⁵³ Uyarıcı obje yaklaşımı ise önyargıların nedenini hedef grupların özelliklerinden itibaren anlamaya çalışır.¹⁵⁴ Allport bu yaklaşımların hepsinin yararlı olduğunu ve önyargının nedenlerini anlamada ki öneminin kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁵⁵

Önyargılar, belirli bir ırk grubuna karşı ırkçı, farklı bir dine karşı dini ya da farklı bir cinsiyete karşı cinsiyetçi önyargılar olmak üzere hedef aldıkları sosyal grup ya da kategorilere göre sınıflandırılabilirler.¹⁵⁶ Önyargıların sınıfları bunlarla sınırlı değildir. Ancak ırkçı önyargı, dini önyargı ve cinsiyetçi önyargı yaygın önyargı türlerindedir.

¹⁴⁷ Allport, *Önyargının Doğası*, 251; Gürses, "Önyargının Nedenleri," 148.

¹⁴⁸ Allport, *Önyargının Doğası*, 251-54.

¹⁴⁹ Allport, *Önyargının Doğası*, 254-57.

¹⁵⁰ Allport, *Önyargının Doğası*, 256.

¹⁵¹ Allport, *Önyargının Doğası*, 257; Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 185.

¹⁵² Allport, *Önyargının Doğası*, 257-59.

¹⁵³ Allport, *Önyargının Doğası*, 260-61; Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 185.

¹⁵⁴ Allport, *Önyargının Doğası*, 261; Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 185.

¹⁵⁵ Allport, *Önyargının Doğası*, 262.

¹⁵⁶ Bilgin, *Sosyal Psikoloji*, 185.

C. Bir Hak Olarak Önyargısız Yargılanma Hakkı

İnsan biyolojik ve moral bir varlıktır.¹⁵⁷ Tinsel bir yönü bulunan,¹⁵⁸ fizikötesi inançları olan insan; her zaman düşünce, karar ve eylemlerini objektif olarak gerçekleştiremez. İnsanın; duygu ve düşünceleri, kişisel değerleri, siyasal görüşleri kararlarını etkiler. İnsanın verdiği kararlarda, işlerini kolaylaştıran kategorizasyon özelliğinin bir neticesi olarak önyargılarda etkilidir. Ancak hâkim yargılanmanın en önemli süjesi olarak¹⁵⁹ tarafsız hareket etmelidir. Tarafsızlığı tam manasıyla gerçekleştirebilmesi için de hâkimin önyargılarından da sıyrılması gerekir. Önyargı, bir tıp hekiminin hastanın tedavisi için aldığı kararları dahi etkileyebilir.¹⁶⁰ Hastanın tedavisinin hekimin önyargıları doğrultusunda yönlendirilmesi tedavinin sağlıklı yürümesini engelleyeceği gibi hâkimin önyargılarla hareket etmesi de yargılanmanın sonucunu etkileyecektir.

Adil bir karara varmak için çıkılan yolda adil yargılanma hakkının diğer tüm unsurları sağlansa dahi hâkimin içsel yönüyle ilgili olan önyargıları davanın adil bir sonuca ermesini engelleyebilir. Siyasal iktidara ve diğer tüm dış faktörlere karşı bağımsızlığı sağlanan hâkimin kendi önyargılarına karşı bağımsızlığının nasıl sağlanacağı önemli bir sorudur.¹⁶¹ Hâkimin, kişisel değerlerinden, siyasi görüşlerinden ve önyargılarından arınması onun objektifliğe ulaşmasıyla ilgilidir. Bu durumda aslında “kişiliksizlik” kavramı ortaya çıkacaktır.¹⁶² Objektiflik gerçekleşmesi son derece zor bir olaydır.¹⁶³ Ancak hâkim yargılanmanın Herkül’üdür.¹⁶⁴ Hâkimlerin önemli vasıflara sahip olmaları gerekir. Osmanlı’da özel hukuk hükümlerinin kanunlaştırma çalışmasının bir ürünü olan Mecelle’nin 1792’nci maddesine göre: “Hâkim; hakîm (bilgin), fehîm (zeki), müstakîm (doğru),

¹⁵⁷ Bahri Savcı, “‘Yaşam Hakkı’ Felsefe Açısından Pratiğe Doğru,” iç. *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, ed. İoanna Kuçuradi (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2016), 85–87.

¹⁵⁸ Vec di Aral, *İnsan Özgür Mü?* (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2004), 56.

¹⁵⁹ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 92.

¹⁶⁰ Guang-Shing Cheng, “Prejudice,” *Hastings Center Report* 36, no. 5 (2006), 9.

¹⁶¹ Arslan, “İnsan Hakları,” 602.

¹⁶² Owen M. Fiss, “Objectivity and Interpretation,” *Stanford Law Review* 34, no. 4 (1982): 744.

¹⁶³ Fiss, “Objectivity and Interpretation,” 744; Arslan, “İnsan Hakları,” 602.

¹⁶⁴ Ronald Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı*, çev. Ertuğrul Uzun (İstanbul: Nora Kitap, 2018), 298–306; Arslan, “İnsan Hakları,” 603.

emîn (güvenilir), mekîn (temkinli) ve metîn (dayanıklı) olmalıdır.” Kuşkusuz bu özelliklerin hepsinin bir arada bulunması önemlidir. Ancak hâkim, metin olma özelliği dolayısıyla “metanet sahibi, güçlü, etki altında kalmayan, mehabetli, sabırlı” olmalıdır.¹⁶⁵ Hâkim metanet sahibi olma özelliğiyle iç ve dış etkiler altında kalmadan karar vermelidir. Hâkimin önyargısız hareket etmesi öylesine önemli görülmüştür ki, onun tarafsızlığının ferasetinden yani kavrayışından daha önemli olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁶

Hâkimlerin yargılamalarda bir ön fikre sahip olmaları doğaldır. Ancak bu fikirlerin adil bir karara ulaşılmasını engellemesi doğal ve meşru kabul edilemeyecektir.¹⁶⁷ Tarafsızlıktan bahsedilemediği durumlarda bir hâkimden dahi bahsedilemeyeceği ifade edilmiştir. Hâkim özü gereği tarafsızdır.¹⁶⁸ Devletin temeli olan adaletin tesisi için yargılamaların adil yürütülmesi gerekir. Adalet için hâkimin dış etkilerden korunması yani bağımsızlığının sağlanması yeterli değildir. Hâkimin tarafsızlığının da sağlanması gerekir. Tarafsızlık, hâkimin kendi içerisinde sağlaması gereken bir olgudur. Bunun için hâkim kişiliğinden sıyrılmalı, önyargılarını unutmaya bile ihmal etmelidir.

Hâkimin önyargılarıyla tarafsızlığı arasında önemli bir ilişki vardır. Tarafsızlık, hâkimin yargılamayı yürütürken ve karar verirken değer yargılarından, siyasi düşüncelerinden bağımsız hareket etmesi ve taraflara eşit mesafede olmasını ifade eder.¹⁶⁹ Hâkimin tarafsız olabilmesi için önyargılarından da uzak kalması gerekir. Gerçekten önyargılarla hareket eden bir hâkimin kararı da önyargılarıyla paralel olarak etkilenecektir. Tarafsızlık, davanın tarafları herhangi başka kişiler olsa dahi aynı sonuca ulaşılacağı zaman sağlanmıştır.¹⁷⁰

Önyargı, ırk, din veya cinsiyet temelli olabilir. Bir kimsenin ırkı, dini veya cinsiyeti nedeniyle hâkimde oluşan önyargıların yargılamanın gidişini ve sonucunu etkilememesi gerekir. Söz gelimi aynı mahkemede aynı dava konusu

¹⁶⁵ Mustafa Avcı, “Mecelle’ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 27 (2016): 46-49,

¹⁶⁶ Avcı, “Mecelle’ye Göre Hâkimin Nitelikleri” 51.

¹⁶⁷ Sancar, “Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,” 594.

¹⁶⁸ Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, 81; Özkul, “Yargının Bağımsızlığı,” 215.

¹⁶⁹ Arslan, “İnsan Hakları,” 602.

¹⁷⁰ Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 357.

için sanık sıfatıyla bulunan bir Suriyeli için verilecek karar ile bir Ukraynalı için ya da bir Türk için verilecek kararın (yasal gereklilik olmadığı müddetçe) farklı olmaması gerekir. Hâkim kendi önyargılarından sıyrıldığı gibi davanın taraflarını da kişiliksizleştirmelidir. Yani davanın taraflarının önyargıya sebebiyet verecek özellikleri bilinmiyormuşçasına hareket etmesi gerekir.

Önyargısız yargılanma hakkıyla masumiyet karinesi arasında da önemli bir ilişki vardır. Masumiyet karinesinin ihlali durumunda hâkimde önyargı oluşma ihtimali doğabileceği gibi önyargılı davranışlarda masumiyet karinesinin ihlaline neden olabilir. Hâkimin, sanığın suçlu olduğu önyargısıyla yargılamayı yürütmesi masumiyet karinesinin ihlaline neden olacaktır.¹⁷¹ Çünkü hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmadığı müddetçe herkes masum sayılmalıdır. Yargılamanın sanık hakkında önyargılarla başlaması ve yürütülmesi durumunda ise hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı olmayan sanık suçlu muamelesiyle karşılaşmış olacaktır. Burada mahkemenin önyargısını eyleme dökmesi de gerekmez. Uyuşmazlığın taraflarının şekli anlamda da hâkim karşısında eşit bir şansa sahip olma ve eşit muamele görme hakları vardır.¹⁷²

Masumiyet karinesinin ihlali durumunda yargılama makamında önyargıların meydana gelme ihtimali doğacak dolayısıyla önyargısız yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Henüz hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü bulunmayan sanık hakkında medya veya basın gibi dolaylı kanallar üzerinde suçlu nitelendirilmesi yapılması ve sanığın şahsına yönelik verilerin sunulması uyuşmazlığı çözecek olan hâkimin önyargı sahibi olmasına neden olabilir. Bu nedenle önyargısız bir yargılamanın yürütülmesi için masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi gerekir.

Önyargısız yargılanma hakkının, hâkimin tarafsızlığı ve masumiyet karinesi ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Burada her ne şart altında olursa olsun hâkimin tarafsızlığı sağlanması ve koruması gerekir. Yani önyargılar hâkimin taraflı davranmasını meşrulaştırmayacaktır. Hâkimlerin tarafsız davranmaları için adalet idesini özümsemeleri gerekir. Adalet idesini iyi özümsemiş bir hâkim bir kimseye duyduğu kin karşısında dahi tarafsızlığını koruyacaktır. Gerçek bir hâkim adaletin önüne hiçbir şahsi duygu, çıkar ve ihtirasını koymayacaktır. Adalet

¹⁷¹ Çayan, “Masumiyet Karinesi Doktrini,” 79.

¹⁷² Özkul, “Yargının Bağımsızlığı,” 214.

için kendi kişiliğinden sıyrılan hâkim, önyargılarını zihninden silemese bile kararını verirken dikkate almayacaktır.

III. DREYFUS DAVASI

E. Yargılamanın Hikayesi

Almanya Büyükelçiliğinde temizlikçi olarak görev yapan bir Fransa casusunun, Alman Büyükelçiliğindeki Askeri Ateşe Maximilian von Schwartzkoppen'in çöp sepetinde bulduğu belge ile topçu bölüğünden birinin Almanlara bilgi sızdırdığı düşüncesi doğar. Bu düşünce üzerine yapılacak soruşturmada soruşturma görevi Yüzbaşı Sandherr'e verilir.¹⁷³ Sandherr, Yahudi düşmanı olduğunu açıklamaktan çekinmeyen bir Yahudi karşıtıdır.¹⁷⁴ O dönem Fransız basınında Yahudi karşıtı yayınlar kamuoyunu ve orduyu etkiler. Gözler Dreyfus'un üzerine çevrilmiştir çünkü soruşturma çok indirgemeci bir yaklaşımla yürütülür. Yalnızca kurmaylardan kuşku duyulur, dikkatler Genelkurmaydaki dört birim üzerinde yoğunlaşır. Bu çerçevede gözler Yahudi kökenli Yüzbaşı Alfred Dreyfus'a çevrilir.¹⁷⁵

Olayın duyulmasının ardından Yahudi karşıtı Edouard Drumont¹⁷⁶ gazetesinde suçlunun Dreyfus değil, onu böyle önemli bir büroya görevlendiren yöneticilerin olduğunu yazar.¹⁷⁷ Benzer şekilde Drumont'un yönetici olduğu La Libre Parole gazetesinin 6 Kasım 1894 tarihli manşetinde "Dreyfus Yahudi'sinin ihaneti" başlığı atılır.¹⁷⁸

Casus tarafından ele geçirilen belge ile Dreyfus'un önceki el yazıları karşılaştırılır. Bilirkişi Gobert, karşılaştırılan yazılar arasında benzerlik

¹⁷³ Sami Selçuk, *Dreyfus Davası Dünyaca Unutulamayan Yargılama Yanılgısı* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2019), 12-17.

¹⁷⁴ Selçuk, 14; Benjamin F. Martin, "Thinking Outside the Box About the Dreyfus Affair," *French Politics and Society* 16, no. 2 (1998): 53.

¹⁷⁵ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 17-18.

¹⁷⁶ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 15.

¹⁷⁷ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 18; Martin, "Thinking Outside the Box About the Dreyfus Affair," 53.

¹⁷⁸ "La Trahison Du Juif Dreyfus," *Retronews*, erişim tarihi Eylül 20, 2023, <https://www.retronews.fr/journal/la-libre-parole/06-novembre-1894/691/1953807/1>.

bulunmadığını ifade eder.¹⁷⁹ Bir başka bilirkişiye başvurulur ancak bu sefer görevlendirilen bilirkişi Bertillon Yahudi karşıtıdır.¹⁸⁰ Bertillon, benzerlikler nedeniyle belgenin Dreyfus tarafından kaleme alındığını, benzemeyen yönlerin ise kendini soruşturmalara karşı korumak için kasıtlı olarak yazı değiştirme yoluna başvurulduğu sonucuna ulaşır.¹⁸¹ Başvurulan diğer bilirkişiler de Bertillon’un görüşüne katılırlar.¹⁸²

Dreyfus hakkındaki bütün suçlamaları reddeder. Evinde yapılan aramalarda hiçbir bulguya rastlanmaz.¹⁸³ Dreyfus zengin bir yaşam sürmekte, varlıklı bir hayat yaşamaktadır. Aslında casusluk yapmak için bir nedeni de yoktur.¹⁸⁴ La Patrie gazetesinde daha yargılama devam ederken Yahudi bir subayın gizli belgeleri sattığı, casusluk ve yurda ihanet suçunun kesin kanıtlarla ortaya çıktığı kamuoyuna duyurulur. Sonrasında bir başka gazete Dreyfus’un adını da vererek “yurt haini tutuklandı” ifadeleriyle haber yapar.¹⁸⁵ Henüz yargılama sona ermeden Savaş Bakanı tarafından yurda ihanet suçunun çürütülemez kanıtlarla belirlendiğine dair bir demeç verilir. Dreyfus hakkında açılan davanın duruşmasının gizli yürütülmesine karar verilerek kamuoyunda sorunların ve dedikoduların artmasına sebebiyet verilir.

Davanın sonucunun kendileri için kötü bitme olasılığına karşı General Mercier ve General Boisdeffre tarafından Du Paty de Clam’a gizli bir belge hazırlatılır. Du Paty de Clam belgeyi zarfa koyar ve Dreyfus davası ile ilgili olduğunu söyler. Zarf duruşmanın bitmesine yakın bir zamanda Mahkeme Başkanı Albay Maurel’e gizlice verilir. Dosya savunma makamından gizli tutulur.¹⁸⁶ Duruşmada dinlenen tanık Binbaşı Henry de Dreyfus’un suçlu

¹⁷⁹ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 23; Mehmet Mazlum Çelik, “Adaletin dayanılmaz hafifliği ve Dreyfus Davası: Sizi itham ediyorum Bay Başkan (!),” *Independent Türkçe*, erişim tarihi Haziran 18, 2023, <https://www.indytrk.com/node/337741/haber/adaletin-dayanilmaz-hafifligi-ve-dreyfus-davasasi-sizi-itham-ediyorum-bay-baskan>.

¹⁸⁰ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 23.

¹⁸¹ Martin, “Thinking Outside the Box About the Dreyfus Affair,” 54.

¹⁸² Selçuk, *Dreyfus Davası*, 23–25.

¹⁸³ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 27.

¹⁸⁴ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 20.

¹⁸⁵ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 28–29.

¹⁸⁶ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 31–33; Çelik, “Sizi itham ediyorum.”

olduğunu bunu yüksek düzeyde seçkin bir kişiden duyduğunu ifade eder.¹⁸⁷ Dreyfus 22 Aralık 1894 tarihinde ömür boyu hapis ve rütbenin geri alınması cezalarına çarptırılır.¹⁸⁸ Bunun üzerine başvurulanan temyiz yolunda da esastan ret kararı verilir.¹⁸⁹

Dreyfus'un masum olduğu sonradan bir dizi olay sonrası ortaya çıkar. Dreyfus'un kardeşi Mathieu abisinin masumiyetine olan inancıyla gerçek suçluları bulmak için harekete geçer. Dreyfus ailesinin dostu olan yazar Bernard Lazare'in desteğini alır. Bernard Lazare ise Dreyfus destekçisi Baron Jacques'ın yeğeni ve damadı olan Joseph Reinach'ın desteğini kazanır. Bu destek Yahudi çevrelerinde etki uyandırır. Mathieu Dreyfus, duruşma sırasında yargıçlara verilen gizli bir dosyanın varlığını öğrenir. Bu dosyanın varlığı yargılamanın yenilenmesi için önemli bir gelişmedir.¹⁹⁰ Bu sırada İstatistik ve Haber Alma Dairesinde görev değişimi yaşanır. Albay Sandherr'in yerine Yarbay Picquart geçer. Albay Sandherr görevi devrederken Boisdeffre'in Dreyfus davasıyla uğraşmaktan vazgeçmediğini, kanıt istenirse Binbaşı Henry'e başvurulmasının ve yargıçlara verilen gizli dosyanın yeterli olacağını söyler. Durumdan kuşkulanan Picquart davayı yeni baştan ele almaya karar verir. Picquart'ın eline şüpheli bir belge geçer casusluk şüphesi uyandıran belgenin teslimat adresi Binbaşı Esterhazy'nin evidir. Picquart hemen harekete geçer ve Esterhazy hakkında araştırmalar yapar araştırmaları sonucunda Esterhazy'nin borç içinde olduğunu, topçuluk ve atış üzerine gizli bilgiler topladığını bunun için kendini atış okullarına çağırıldığını, gizli belgeleri kopyalattığını öğrenir.¹⁹¹ Picquart'a susması için baskı uygulanır. Ancak Picquart kararlıdır.¹⁹² 6 Kasım 1896'da Bernard Lazare yargılamanın kurallara aykırı yapıldığı kuşkusunu dile getirdiği "Yargısal Bir Yanılgı: Dreyfus Davasının Gerçek Yüzü" isimli bir kitapçık yayınlar. Lazare, basın çevrelerinin desteğini kazanmaya çalışır.¹⁹³ 10 Kasım 1896'da Le Matin gazetesi, Dreyfus

¹⁸⁷ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 34-35.

¹⁸⁸ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 35; Elizabeth Nix, "What was the Dreyfus affair?," History, erişim tarihi Haziran 18, 2023, <https://www.history.com/news/what-was-the-dreyfus-affair>.

¹⁸⁹ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 36.

¹⁹⁰ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 43.

¹⁹¹ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 43-46.

¹⁹² Selçuk, *Dreyfus Davası*, 48.

¹⁹³ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 48.

davasına konu bordronun aynısını yayınlar. Bu yanlışlığın anlaşılmasında önemli bir rol oynar.¹⁹⁴ Durumun gidişatından endişelenen Binbaşı Henry dosyaya Dreyfus’un casusluğunu delalet edecek sahte belgeler ekler.¹⁹⁵ Sahte belgelerden etkilenen General Boisdeffre rahatsızlık yaratan Picquart’dan kurtulmak ister ve Picquart Tunus’a yollar. Onun yerine ise uydurma belgeleri oluşturan Henry atanır.¹⁹⁶ Davaya konu bordro’nun ve dava sırasında savunma makamından gizlenen belgelerin olduğunun basında yayılmasıyla birlikte gerçek suçlunun Esterhazy olduğuna yönelik düşünce boy göstermeye başlar. Savaş Bakanı tarafından General de Pellieux soruşturma için görevlendirilir. General Pellieux’da soruşturma için Binbaşı Ravary’i görevlendirir. Ravary, savunma ve bilirkişi görüşlerine dayanarak Esterhazy’yi serbest bırakır. Ancak raporunda Albay Picquart’ı suçlar. Ancak Hükümet buna rağmen Esterhazy’nin yargılanması için harekete geçer. Yargılama sonucunda Esterhazy aklanır. Ancak Picquart hüküm giyer ve ceza evine koyulur.¹⁹⁷ Tam bu sıralarda Emile Zola, Dreyfus davasının ayrıntılarını öğrenir. L’Aurore gazetesinde bir yazı yayınlar: “Suçluyorum..!”¹⁹⁸ Zola, daha birçok yayın yapar. Yapmış olduğu yayınlar yüzünden hakkında dava açılır. Davalar neticesinde hapis ve para cezasına çarptırılır. Kendi yargılanması sırasında tarihsel savunmasını “*ant içerim ki Dreyfus suçsuzdur. Bu uğurda yaşamımı ortaya koyuyorum, şerefimi ortaya koyuyorum...*” diyerek, bitirir.¹⁹⁹ İşler hiçte yolunda gitmezken Dreyfus aleyhine düzenlenen gerçek belgeler ile düzmece belgeler arasındaki farklılıklar Yüzbaşı Cuignet tarafından fark edilir ve Savaş Bakanı Cavaignac’a bildirilir. Binbaşı Henry çağrılır ve ülkenin yararı ve kendi şerefi için sahte belge düzenlediğini itiraf eder.²⁰⁰ Henry tutuklanır ve ertesi gün cezaevinde gırtlakını keserek intihar eder. Dreyfus’un eşi Başbakanı yargılamanın yenilenmesini talep eder. Hükümet “Yeniden İnceleme Yarkurulu”nu görevlendirir.²⁰¹ Yarkurulunun raporu üzerine

¹⁹⁴ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 49.

¹⁹⁵ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 50–51.

¹⁹⁶ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 51.

¹⁹⁷ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 57–60.

¹⁹⁸ Emile Zola, *Suçluyorum*, çev. Tahsin Yücel (İstanbul: Can Yayınları, 2017).

¹⁹⁹ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 75–77.

²⁰⁰ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 82.

²⁰¹ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 82–83.

oyçokluğuyla konunun yargıya götürülmesi kararı alınır ve davanın yenilenmesi için Yargıtay Ceza Dairesine başvurulur.²⁰² Muhakeme sürecinde 29 Mayıs 1899'da bordronun Dreyfus tarafından değil, Esterhazy tarafından yazıldığı sonucuna ulaşılır. Esterhazy suçunu itiraf eder. 3 Haziran 1899'da Yargıtay Dreyfus hakkında Askeri Mahkeme tarafından verilen kararı bozar ve Rennes Askeri Mahkemesinde yargılanmasına karar verir. Yargılamada Eski Savaş Bakanı General Mercier tanık olarak dinlenir ve geçmişteki tutumunu sürdürür. Daha da ileri giderek "suçlu ya o ya da benim der.". Diğer tanıkların dinlenilmesi ile birlikte Rennes Askeri Mahkemesinde Dreyfus on yıl hapis cezasına çarptırılır. Dreyfus, hükümet affı ile serbest bırakılır ardından rütbeleri iade edilir ve binbaşılığa yükseltilir.²⁰³ Sonrasında Dreyfus'un hükümlülüğüne temel oluşturan bir belgenin, Dreyfus Savaş Bakanlığında göreve başlamadan kaleme alındığı anlaşılır. Dosya Yargıtay Savcısına yollanır. Her şey baştan ele alınır. Yargıtay Rennes Askeri Mahkemesinin kararını bozar.²⁰⁴ Dreyfus'un resmi olarak temize çıkması nihai olarak 1906 yılında gerçekleşir.²⁰⁵

F. Dreyfus Davasında Önyargısız Yargılanma Hakkının İhlali

Önyargı, hâkimin etkisinden kurtulamadığı durumlarda davanın gidişatını etkileyecek önemli bir olgudur. Dreyfus davası, soruşturma aşamasından davanın kesinleşme aşamasına kadar önyargılardan kaynaklanan büyük yanılgılara şahit olmuştur. Gerçekten de yargılamada meydana gelen birçok hukuka aykırılığın kaynağı Yahudi olmasından dolayı Dreyfus'a karşı duyulan önyargılardır. Dreyfus davasında aleni yargılanma hakkı, silahların eşitliği vb. birçok hukuka aykırılık yaşanmıştır. Bu hukuka aykırılıkların temel nedeni ise önyargılardan yola çıkılması, adil bir muhakemenin yürütülememesidir.

Dreyfus davası, Yahudi düşmanı bir soruşturmacının, Yahudi düşmanı bilirkişilerin ve Yahudi düşmanı basının kurbanı olmuştur. Henüz soruşturma ve

²⁰² Selçuk, *Dreyfus Davası*, 84.

²⁰³ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 88-90.

²⁰⁴ Çelik, "Sizi itham ediyorum."

²⁰⁵ "Dreyfus Affair: Topics in Chronicling America," Library of Congress, erişim tarihi Haziran 18, 2023, <https://guides.loc.gov/chronicling-america-dreyfus-affair>; Nix, "What was the Dreyfus affair?;" Martin, "Thinking Outside the Box About the Dreyfus Affair," 57.

kovuşturma devam ederken suç isnadı altındaki Dreyfus’un suçlu olduğuna yönelik yapılan yayınlar masumiyet karinesini ihlal etmiştir. Benzer şekilde devlet yetkililerinin de suçluluğu kesinleşmiş bir mahkeme kararıyla sabit olmayan Dreyfus’un suçlu olduğuna yönelik ifadeleri masumiyet karinesini ihlal ettiği gibi önyargılara sebep olması dolayısıyla yargılamanın tarafsızlığını da gölgelemiştir.

Dreyfus davasında da yargılamanın henüz başında bir önyargıyla hareket edilir. Bu önyargılara sebep olan en önemli sebep Dreyfus’un Yahudi olmasıdır.²⁰⁶ Dreyfus davası önyargılarla zehirlenmiş bir ortamda başlayan soruşturmanın eseridir.²⁰⁷ Dreyfus davasında, yayın yapan Yahudi karşıtı basın kamuoyunu önemli derecede etkilemiştir.

Hâkimin, önyargılarını ihmal etmesi tarafsız hareket etmesi için zorunludur. Hâkim davayı yürütürken ve kararını verirken önyargılarından sıyrılmalıdır. Dreyfus davasında hâkimlerin Dreyfus’a karşı önyargılı yaklaştıklarına dair kesin bir çıkarımda bulunulmaması da soruşturmanın başından sonuna kadar oluşturulan kamuoyu baskısıyla Dreyfus’un suçlu olduğuna dair genel bir önyargı olduğu şüphe götürmeyecektir. Çünkü basın ve devlet yetkililerinin henüz dava sonuçlanmadan önce Dreyfus’un suçluluğunu ima eden beyanları vardır. Hâkimlerin tarafsız hareket etmesi için önyargılardan uzak kalmaları gerekir. Bu nedenle davayı yürüten hâkimde davanın taraflarına karşı önyargı oluşturacak eylemlerde bulunulmaması gerekir. Ancak bulunduğu durumlarda dahi hâkim davayı önyargısız ve tarafsız sonuçlandırmak zorundadır.

Tarafsızlık sadece davanın en önemli süjesi olan hâkim için bir zorunluluk değildir. Davanın çözülmesi için görev alan bilirkişiler de tarafsız hareket etmelidir. Aksi takdirde konuya ilişkin teknik bir bilgisi olmayan hâkim rapor doğrultusunda hareket edeceğinden dava yine önyargılara feda edilmiş olacaktır. Ancak hâkim, bilimsel ve teknik raporlardan yararlanırken açıkça mantık hatası içeren ya da tarafsız olmadığı belli olan raporlara güvenmemeli, bilirkişinin bilimsel ve teknik değerlendirmeler dışına çıkmasına müsaade etmemelidir.

Dreyfus davası, her şeyden önce önyargılarla hareket edildiği için tarafsızlığı tam anlamıyla sağlayamamıştır. Önyargıların iki kaynağı vardır. Dreyfus’un

²⁰⁶ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 19.

²⁰⁷ Selçuk, *Dreyfus Davası*, 21.

Yahudi olması ve Yahudi karşıtı kişilerin Dreyfus'un suçlu olduğuna yönelik yayınlarda bulunması. Dreyfus'un Yahudi olması dolayısıyla önyargılı hareket edilmesi tarafsızlığı gölgelediği gibi Yahudi olduğu için önyargılardan yola çıkılarak yayınlarda bulunmasıyla masumiyet karinesinin ihlali de bu önyargıların büyümesine neden olmuştur. Davada hâkimlerin önyargılardan etkilenmesi muhtemel olsa da uydurma delillerin bulunması nedeniyle kararda bu delillerin etkili olduğu da görmezden gelinemeyecektir. Ancak hâkimler önyargısız hareket etmiş olsa dahi muhakeme önyargıların gölgesinde bırakılmıştır. Muhakemenin tarafsızlığını şüpheye düşürecek her türlü eylemden uzak kalınmalıdır. Aksi bir durum neticeden mücerret olarak adil yargılanma hakkının ihlaline yola açacaktır.

SONUÇ

Önyargılar, bizi yaşıntımızda çoğu zaman irrasyonel yargılara yöneltir. Çünkü önyargılara doğası gereği yeterli kanıt olmadan ulaşılır. Asıl olan insanın yeterli verileri topladıktan sonra bir yargıya ulaşmasıdır. Ancak insan zihni bu şekilde çalışmaz. Sağladığı kolaylık nedeniyle kategorilerden yararlanır. Karşılaştığı ilk andan itibaren insanları ve durumları bir kategoriyle eşleştirmeye çalışır. Önyargılar, tamamen bilimsel bir düzlemde seyretmesi gereken bir tedaviyi dahi etkileyebilir. Aynı şekilde bir davanın kaderinde de önyargıların önemli rolü vardır. Önyargısız bir yargılama, adil bir yargılama için zorunludur. Öncelikle hâkimin tarafsız hareket etmesi için önyargılarından sıyrılması gerekir. Bu önyargısız bir yargılamanın ilk yönüdür. İkinci olarak ceza yargılamaları bakımından önyargılara sebebiyet verilmemesi için masumiyet karinesinin ihlal edilmemesi gerekir.

Kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü yokken önyargılarla sanığa suçlu muamelesi yapılması masumiyet karinesini ihlal eder. Masumiyet karinesinin ihlali önyargılara sebep olabileceği gibi önyargılar da masumiyet karinesinin ihlaline neden olabilir. Önyargılara neden olan masumiyet karinesi ihlali hâkimin tarafsızlığını etkileyebilir. Ancak bu hâkimin taraflı davranmasına bir mazeret teşkil etmeyecektir. Hâkim yargılamanın Herkül'üdür. O özü gereği bağımsız ve tarafsız hareket etmeli, kararını bağımsız ve tarafsız bir şekilde vermelidir. Ancak önyargılara sebebiyet verildiğinde tarafsızlık gölgelenebilir. Yargılama adil olduğu kadar adil de görünmelidir.

Dreyfus davası, önyargılara kurban edilen bir yargılama örneğidir. Dreyfus’un Yahudi olması nedeniyle taraflı yürütülen bir soruşturma, taraflı hareket eden bir bilirkişi ve kamuoyunu taraflı şekilde yönlendiren basın önyargılarla hareket ettiği kadar önyargılara da sebep olmuştur. Yargılama hâkimler tarafından tarafsız sonuçlandırılmış olsa dahi muhakeme önyargıların gölgesinde bırakılmıştır. Masumiyet karinesinin ihlal edilmesi nedeniyle önyargılara sebebiyet verilmiş dolayısıyla önyargısız biçimde yargılanma hakkı ihlal edilmiştir. Herkes, yargılamanın neticesinden bağımsız olarak önyargısız biçimde yargılanma hakkına sahip olmalıdır. Adalet öylesine önemlidir ki, kendisine erişilecek yolların kaybolma, karışma ihtimali dahi söz konusu olmamalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, etik kurul onayının gerekmediğini belirtmiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author has not declared whether this work has received any financial support.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Ethics Committee Approval: The author stated that ethics committee approval is not required.

KAYNAKÇA

- Akad, Mehmet, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut. *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi, 2017.
- Akıncı, Fatih. "Lekelenmeme Hakkı." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 43 (2020): 177–202.
- Akıncı, Müslüm. *Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman*. İstanbul: Beta Yayınları, 1999.
- Allport, Gordon W. *Önyargının Doğası*. Çeviren Nur Nirven. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016.
- Aral, Vecdi. *İnsan Özgür Mü?*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2004.
- Arslan, Zühtü. "İnsan Hakları Yargı ve 'Taşralı Adam'ın Dramı." *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı 1*, no. 21 (1998): 601–605.
- Artantaş, Günce. "Duruşmanın Aleniyeti İlkesi ve Sınırlandırılması." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 71*, no. 1 (2022).
- Atalı, Murat, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Ateş, Abdurrahman. "İsrailiyatın Odağındaki Peygamber: Hz. Davud -Sâd Suresi 21-25. Ayetler Bağlamında Yapılan Rivayetlere Eleştirel Bir Yaklaşım." *Marife Dini Araştırmalar Dergisi 10*, no. 1 (2010): 9–27.
- Atlıhan, Özen. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Adil Yargılanma Hakkının Temel Unsuru Olarak "Masumiyet Karinesi." *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11*, no. 1–2 (2005): 291–328.
- Avcı, Mustafa. "Mecelle'ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 27 (2016): 33–58.
- Başaran, Başar. "Aleni Yargılanma Hakkı." *Mevzuat Dergisi 2*, no. 15 (1999): 1–11.
- Beccaria, Cesare. *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Çeviren Sami Selçuk. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2015.
- Berkhan, İhsan. "Adil Yargılanma Hakkı." *İstanbul Barosu Dergisi 97*, no. 5 (2012): 319–324.
- Bilgin, Nuri. *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık, 1994.

- Bilgin, Nuri. *Sosyal Psikoloji*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Budak, Ali Cem ve Varol Karaaslan. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Bursa Protestan Kilisesi. “Elçilerin İşleri, Kutsal Kitap.” Erişim tarihi Ekim 25, 2023. <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Elç.10>.
- Bursa Protestan Kilisesi. “Mısırdan Çıkış, Kutsal Kitap.” Erişim tarihi Ekim 25, 2023. <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Çık.23>.
- Çakır, Cihangir. “Makul Sürede Yargılanma Hakkının Sınırları Nelerdir?.” *İstanbul Barosu Dergisi* 92, no. 5 (2018): 232–243.
- Çayan, Gökhan. “Masumiyet Karinesi Doktrini.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 1, no. 42 (2020): 49–88.
- Çelik, Mehmet Mazlum. “Adaletin Dayanılmaz Hafifliği ve Dreyfus Davası: Sizi itham ediyorum Bay Başkan (!).” *Independent Türkçe*. Erişim tarihi Haziran 18, 2023. <https://www.indyrturk.com/node/337741/haber/adaletin-dayanılmaz-hafifligi-ve-dreyfus-davası-sizi-itham-ediyorum-bay-başkan>.
- Cheng, Guang-Shing. “Prejudice.” *Hastings Center Report* 36, no. 5 (2006): 8-9.
- Cihan, Erol. “Hâkim Unsuru Açısından Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 45, no. 1–4 (1981): 873–96.
- Library of Congress. “Dreyfus Affair: Topics in Chronicling America.” Erişim tarihi Haziran 18, 2023. <https://guides.loc.gov/chronicling-america-dreyfus-affair>.
- Dworkin, Ronald. *Hukukun Hükümranlığı*. Çeviren Ertuğrul Uzun. İstanbul: Nora Kitap, 2018.
- Erem, Faruk. *Ceza Usulü Hukuku*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, 1968.
- Evren, Teoman. “Hak Arama Özgürlüğü ve Savunma.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 1, no. 1 (1988): 5–15.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.
- Feyzioğlu, Metin. “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 48, no. 1 (1999): 135–163.

- Fiss, Owen M. "Objectivity and Interpretation." *Stanford Law Review* 34, no. 4 (1982): 739–763.
- Göksu, Turgut. *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007.
- Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2016.
- Gül, Cengiz ve Fatih Birtek. "Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler." *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2, no. 1–2 (2007): 3–41.
- Günay, Mehmet ve Meryem Günay. *AİHS'nin 6. Maddesi Kapsamında Ceza Davalarında Adil Yargılanma Hakkı ve İç Hukuk Uygulaması*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Gürses, İbrahim. "Önyargının Nedenleri." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, no. 1 (2005): 143–161.
- Haldun, İbn. *Kadılığın Ahlaki Hükümleri*. Çeviren Selim Güzel. İstanbul: İber Yayınları, 2022.
- Kazancı. "Hammurabi Kanunları." Erişim tarihi Haziran 18, 2023. <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/mbb/files/ih-magna-1-hammurabikan.htm>.
- Herakleitos. *Kırk Taşlar*. Çeviren Alova. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları, 2003.
- İlhan, Rıfat S. ve Abdulkadir Çevik. "Önyargıların Psikolojisi: Psikodinamik Bir Gözden Geçirme." *Nesne Psikoloji Dergisi* 1, no. 1 (2013): 52–67.
- İnceoğlu, Sibel. *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayınları, 2008.
- İşten, İnanç. "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı." *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 13, no. 2 (2014): 285–313.
- Ito, Tiffany A. ve Bruce D. Bartholow. "The Neural Correlates of Race." *Trends in Cognitive Sciences* 13, no. 12 (2009): 524–531.
- Oxford Learners Dictionaries. "Judice." Erişim tarihi Haziran 13, 2023. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sub-judice?q=judice>.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. *Özgürlükler Hukuku*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2002.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 2010.

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem ve Zeynep Cemalcılar. *Dünyanın Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 2014.
- Karakoç, Abdurrahim. “Hakim Beğ.” Antoloji.com. Erişim tarihi Haziran 05, 2023. <https://www.antoloji.com/hakim-beg-siiri/>.
- Kelep Pekmez, Tuba. “Ceza Muhakemesinde Objektif Bir Taraf Olarak Savcılık Makamı.” *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, no. 2 (2021): 275–291.
- Kırmaz, Birol. *Avrupa Birliği Sürecinde Hakimlerin Denetimi ve Yargı Bağımsızlığı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- Köküsarı, İsmail. “Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, no. 1 (2011): 163–208.
- Konca, Nesibe Kurt. “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel Sayısı* 4, no. 2 (2014): 65–96.
- Kuijer, Martin. “The Right to a Fair Trial and the Council of Europe’s Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings.” *Human Rights Law Review* 13, no. 4 (2013): 777–794.
- Kunter, Nurullah. *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 1989.
- Lock, John. *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. Çeviren Fahri Bakırcı. Ankara: Serbest Kitaplar, 2021.
- Lucy, William. “The Possibility of Impartiality.” *Oxford Journal of Legal Studies* 25, no. 1 (2005): 3–31.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. “Maide Suresi 8. Ayet.” Erişim tarihi Haziran 10, 2023. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Mâide-suresi/677/8-ayet-tefsiri>.
- Martin, Benjamin F. “Thinking Outside the Box About the Dreyfus Affair.” *French Politics and Society* 16, no. 2 (1998): 52–58.
- Nix, Elizabeth. “What was the Dreyfus affair?.” History. Erişim tarihi Haziran 18, 2023. <https://www.history.com/news/what-was-the-dreyfus-affair>.
- Retronews. “La Trahison Du Juif Dreyfus.” Erişim tarihi Eylül 20, 2023. <https://www.retronews.fr/journal/la-libre-parole/06-novembre-1894/691/1953807/1>.
- Türk Dil Kurumu. “Sözlük.” Erişim tarihi Haziran 13, 2023. <https://sozluk.gov.tr/>.

- Özbek, Veli Özer, Mehmet Nihat Kanbur, Koray Doğan, Pınar Bacaksız ve İlker Tepe. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.
- Özdiker, Ünsal. "Adaletin Gerçek Yüzü ve Af." 5 Ocak Gazetesi. Erişim tarihi Haziran 05, 2023. <https://www.5ocakgazetesi.com/yazi/adaletin-gercek-yuzu-ve-af>.
- Özen, Muharrem. "Yargı Bağımsızlığını Zedeleyen Düzenleme , Uygulamalar ve Bağımsızlığı Sağlamaya Yönelik Çözüm Önerileri," *Ankara Barosu Dergisi*, no. 1 (2010): 31–65.
- Özkan Duvan, Ayşe. "Bireysel Başvuru Kararlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 68, no. 1 (2019): 287–336.
- Özkul, Fatih. "Anayasalarımızda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı." *Ankara Barosu Dergisi*, no. 3 (2016): 201–263.
- Öztürk, Bahri, Durmuş Tezcan, Ruhan Erdem, Özge Sırma, Yasemin F. Saygılar Kırt, Özdem Özaydın, Esra Alan Akcan ve Efser Erden. *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. Editör Bahri Öztürk. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Cambridge Dictionary. "Pre-." Erişim tarihi Haziran 13, 2023. <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/pre>.
- Oxford Learners Dictionaries. "Prejudice." Erişim tarihi Haziran 13, 2023. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/prejudice_1?q=prejudice.
- Rösler, Inga K. ve David M. Amodio. "Neural Basis of Prejudice and Prejudice Reduction." *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging* 7, no. 12 (2022): 1200–1208.
- Sancar, Mithat. "Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı." *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı* 1, no. 21 (1998): 589–595.
- Savcı, Bahri. "'Yaşam Hakkı' 'Felsefe Açısından Pratiğe Doğru.'" İçinde *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Editör İoanna Kuçuradi, 83-92. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2016.
- Selçuk, Sami. *Dreyfus Davası Dünyaca Unutulamayan Yargılama Yanılgısı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2019.

- Shakespeare, William. *Hamlet*. Çeviren Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- Sophokles. *Aias*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- Tanrıver, Süha. “Tabîi Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 104 (2013): 11–36.
- Taş, Burak. “Hukukun Genel Bir İlkesi Olarak Tabii Hakim İlkesi.” *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18, no. 2 (2021): 1763–1791.
- Tosun, Öztekin. *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1981.
- Tozman, Önder. “Suçsuzluk Karinesi: Türk Hukukundaki Sonuçları.” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 3–4 (2007): 315–353.
- Turan, Hüseyin. “Adil Yargılanma Hakkının Bir Unsuru Olarak Aleni Yargılanma Hakkı.” *Ceza Hukuku Dergisi* 4, no. 9 (2009): 247–257.
- Turan, Hüseyin. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 11 (2012): 47–76.
- Uluçakar, Mustafa ve Mehmet Fatih Çınar. “Türkiye’de Yargı ile Siyaset İlişkinin Kuvvetler Ayrılığı Perspektifinden Analizi.” *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7, no. 1 (2020): 126–141.
- Üzülmez, İlhan. “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 18, no. 58 (2005): 41–72.
- Yenidünya, A. Caner. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Masumiyet Karinesi.” *Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi*, no. 5 (2004): 20–21.
- Yıldırım, Akif. “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, no. 9 (2017): 491–517.
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.
- Yılmazoğlu, Yunus Emre. “Yürütmenin Durdurulması Kararının Uygulanmamasının Hak Arama Hürriyetine Etkisi.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, no. 9 (2017): 519–547.
- Yüksel, Metin. “Türkiye’de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar ve Çözüm Önerileri.” *Anayasa Yargısı Dergisi* 26, no. 1 (2010): 217–272.
- Yurtcan, Erdener. *Ceza Yargılaması Hukuku*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 1996.
- Zola, Emile. *Suçluyorum*. Çeviren Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları, 2017.